

**Türkmenistanyň Hojalyk prosesual kodeksi Türkmenistanyň
2000-nji ýylyň 19-njy dekabryndaky № 52-II Kanuny esasynda
güýjüni ýitiren diýip ykrar edilen.**

**TÜRKMENISTANYŇ
K A N U N Y**

TÜRKMENISTANYŇ HOJALYK PROSESSUAL KODEKSI

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991ý., № 16, 168-nji madda)

I bap. Umumy düzgünler

**1-nji madda. Türkmenistanyň hojalyk sudlary tarapyndan jedelleriň
çözüliş tertibi hakyndaky kanunlar**

Türkmenistanyň hojalyk sudlary jedelleri “Türkmenistanyň hojalyk sudlary
hakyndaky” Türkmenistan Kanunyna we şu Kodekse laýyklykda çözüärler.

2-nji madda. Türkmenistanyň hojalyk suduna ýüz tutmak hukugy

Türkmenistanyň territoriýasynda döredilen kärhanalar, birleşikler, guramalar,
döwlet häkimiýet we döwlet dolandyryş organlary, bileleşikli kärhanalar, operativ
we beýleki jemgyýetçilik organlary, döwlet-jemgyýetçilik kärhanalary, kollektiv,
maşgala we individual (şol sanda kärende) kärhanalar, graždanlaryň kollektiwleri,
aksioner jemgyýetler we şereketler, hojalyk assosiasiýlary, kredit-bank edaralary
hem-de Türkmenistanyň we SSR Soýuzynyň, kanunçylyk aktlary esasynda sud işine
(prosesine) gatnaşyp bilýän ýuridik taraplar (mundan beýläk – kärhanalar we
guramalar diýlip alynýar), prokurorlar özüleriniň bozulan ýa-da dawasy edilýän
hukuklarynyň, ýa kanun arkaly aralýan bähbitleriniň goralmagyny sorap
Türkmenistanyň hojalyk sudlaryna ýüz tutmaga haklydyrlar.

Kärhanalaryň we guramalaryň hojalyk sudunyň garamagyna degişli bolan
jedeli bitaraplar suduna bermäge haky bardyr.

3-nji madda. Hojalyk sudunda iş gozgamak

Hojalyk sudy şu aşakdakylaryň arzasy boýunça iş gozgaýar:
özlerine dahyly bolan kärhanalaryň we guramalaryň;
tebigaty goraýjy döwlet organlarynyň;

Türkmenistanyň we SSR Soýuzynyň kanunçylyk aktlarynda göz önünde tutulan halatlarda hojalyk sudlaryna ýüz tutýan beýleki döwlet organlarynyň;

kärhanalaryň we guramalaryň bähbitlerini arap hojalyk sudlaryna ýüz tutýan Türkmenistanyň Prokurorynyň, oblastlaryň we Aşgabat şäheriniň, şäherleriň we raýonlaryň prokurorlarynyň ýa-da olaryň orunbasarlarynyň arzasy boýunça.

Hojalyk sudunyň öz inisiatiwasy boýunça iş gozgamaga haky bardyr.

4-nji madda. Hojalyk sudunyň jedelleri çözmegi

Hojalyk sudy jedelleri taraplaryň wekilleriniň gatnaşmagynda bir sudýadan ýa-da üç sudýadan ybarat çözüär.

Anyk jedeli çözmek barada suduň san sostawyny hojalyk sudunyň başlygy ýa-da onuň orunbasary kesgitleýär.

5-nji madda. Sudýanyň talaplarynyň häkmanylygy

Sudýanyň jedeli çözende Türkmenistanyň hojalyk sudunyň ygtyýarlarynyň çäklerinde bildirýän talaplary ähli kärhänalar we guramalar, şeýle hem wezipeli adamlar üçin häkmanydyr.

6-njy madda. Hojalyk sudunyň ykdysady gatnaşyklarda adyl sudlugy amala aşyrmagy

Ykdysady gatnaşyklarda adyl sudlugy hojalyk sudy amala aşyrýar hem-de ol işiň ähli ýagdaýlarynyň sud mejlisinde ara alnyp maslahatlaşylmagynyň netijelerine görä karar kabul edýär. Karar - çözgüt sudýanyň bir özi tarapyndan ýa-da jedele kollegial seredilende sesleriň köplügi bilen kabul edilýär. Sudýa taraplaryň wekilleriniň ylalaşyga gelmegine ýardam edýär.

7-nji madda. Sudýalaryň garaşsyzlygy we olaryň diňe kanuna tabynlygy

Sudýalar jedelleri çözenlerinde garaşsyzdyrlar we olar diňe kanuna tabyndyrlar.

8-nji madda. Taraplaryň deňligi

Hojalyk sudunda jedeller eýeçiligiň haýsy formadadygyna, ýerleşýän ýerine, nirä tabyndygyna we beýleki ýagdaýlara garamazdan kanunyň hem-de suduň önünde kärhanalaryň we guramalaryň deňligi esasynda çözülýär.

9-njy madda. Sud işiniň (prosesiniň) aýanlygy

Hojalyk sudunda jedellere açyk seredilýär, ýöne munuň döwlet ýa-da kommersiýa syryny goramagyň bähbitlerine ters gelýän halatlary muňa girmeyär.

10-njy madda. Kararyň kanunylygy we esaslylygy

Hojalyk sudunyň çykaran karary-çözüdi kanuny we esasly bolmalydyr.

11-nji madda. Hojalyk sud işiniň ýöredilýän dili

Türkmenistanyň hojalyk sudunda sud işi Türkmenistanyň döwlet dilinde ýa-da SSR Soýuzynyň resmi dilinde ýöredilýär. Taraplar dürli respublikalaryň territoriýasynda ýerleşýän bolsa, sud işi SSR Soýuzynyň resmi dilinde ýöredilýär.

Işe gatnaşýan adamlar sud işiniň ýöredilýän dilini bilmeýän bolsalar, olara terjimeçi arkaly işiň materiallary bilen tanyşmak, hojalyk sudunyň hereketlerine gatnaşmak hukugy hem-de mejlisde öz ene dilinde geplemek hukugy berilýär.

12-nji madda. Hojalyk jedelleri çözülen-de ulanylýan kanunlar

Hojalyk sudy jedelleri Türkmenistanyň kanunlary, respublikanara ylalaşyklar esasynda çözüär.

Sudlar öz işinde döwlet häkimiýet we dolandyryş organlarynyň aktlaryny hem ulanýarlar.

Hojalyk sudy daşary ýurt döwletiniň hukuk normalaryny ulanýarlar - eger munuň özi degişli ylalaşyklar arkaly göz önünde tutulan bolsa.

Hojalyk sudy jedelleri çözendä SSR Soýuzynyň kanunlarynyň Türkmenistanyň bähbitlerine ters gelmeýänlerini ulanýarlar hem-de şol kanunlary Türkmenistanyň Konstitusiusyndan ugur alyp ulanýarlar.

Jedelli gatnaşyklary düzgünleşdirýän kanunlar bolmadyk mahalynda hojalyk sudlary şoňa meňzeş gatnaşyklary düzgünleşdirýän kanunlary ulanýarlar.

13-nji madda. Kararlara täzeden seredilmegi

Hojalyk sudunyň kabul eden kararlaryna şu Kodeksde bellenen gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner.

14-nji madda. Hojalyk sudunyň kararlarynyň güýje girmegi we olaryň hökmanylygy

Hojalyk sudunyň kararlary (çözüdi, karary, kesgitlemesi) kabul edilenden soň, eger kararlarda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa, derrew güýje girýär. Şol kararlary kärhanalar, guramalar we wezipeli adamlar hökman ýerine ýetirmelidirler.

II bap. Hojalyk jedelleriniň kimiň garamagyna degişiligi

15-nji madda. Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň garamagyna degişli jedeller

Türkmenistanyň hojalyk sudlary kärhanalaryň we guramalaryň haýsy eýeçilik formadadygyna we nirä tabynlygyna garamazdan, olaryň arasynda şertnamalar baglaşylanda, olar üýtgedilende, ýatyrylanda we ýerine ýetirilende ýa-da beýleki esaslara görä ýüze çykýan şu aşakdaky jedelleriň (Türkmenistanyň kanunçylyk aktlaryna laýyklykda çözülmegi beýleki organlaryň garamagyna degişli edilen jedellerden başga) çözüärler.

1) Türkmenistanyň döwlet dolandyryş organlarynyň hem-de beýleki respublikan we oblast organlarynyň normativ häsiýete eýe bolmadyk, kanunlara laýyk gelmeýän haýsy eýeçilik formasyna degişlidigine garamazdan, guramalaryň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini bozýan aktlaryny hakyky däl (doly ýa kem-käsleýin) diýip hasap etmek hakyndaky;

2) Türkmenistanyň döwlet dolandyryş organlarynyň hem-de beýleki respublikan we oblast organlarynyň normativ häsiýete eýe bolmadyk, kanunlara laýyk gelmeýän we haýsy eýeçilik formasyna degişlidigine garamazdan kärhanalaryň we guramalaryň hukuklaryny hem-de kanuny bähbitlerini bozýan aktlary çykarmagy netijesinde ýa-da ýokarda görkezilen organlaryň kärhanalar we guramalar baradaky öz borçlaryny talaba laýyk berjaý etmezligi netijesinde şol organlaryň kärhanalara we guramalara ýetiren zyýanyň öweziniň töledilmegi hakyndaky;

3) Türkmenistanyň territoriýasynda ýerleşýän taraplaryň jedelleri boýunça bildirilen talaplaryň summasynyň näçedigine garamazdan;

4) dürli respublikalaryň kärhanalarynyň we guramalarynyň arasyndaky jedeller – eger munuň özi respublikanara ylalaşyklarynda göz önünde tutulan bolsa;

5) kärhanalaryň we guramalaryň nirä tabyndygyna, nirede ýerleşýändigine we haýsy eýeçilik formasyna degişlidigine garamazdan, olaryň arasyndaky şol sanda hem daşary ýurtlaryň gatnaşýan kärhanalarynyň we guramalarynyň arasyndaky jedelleri Türkmenistan SSR-niň hojalyk sudlarynda çözmek hakynda ylalaşyk bar bolsa;

6) Türkmenistanyň we SSR Soýuzynyň kanunçylyk aktlary bilen Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň ygtyýaryna degişli edilen beýleki jedelleri.

16-njy madda. Türkmenistan Ýokary hojalyk sudunyň garamagyna degişli jedeller

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudy şu aşakdakylary çözüär:

1) Türkmenistanyň territoriýasynda ýerleşen kärhanalaryň we guramalaryň arasynda ýa-da eger taraplardan biri beýleki respublikanyň territoriýasynda ýerleşen bolsa, olaryň arasynda gymmaty 5 million manatdan ýokary bolan şertnama baglaşylanda, ol üýtgedilende we ýatyrylanda, şeýle hem şertnama ýerine ýetirilende we bildirilýän hak isleginiň bahasy 50 müň manatdan geçýän beýleki esaslara görä ýüze çykýan jedelleri - eger resdublikanara ylalaşyklarynda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa;

2) respublikan dolandyryş organlarynyň normatiw häsiýetde bolmadyk aktlaryny hakyky däl diýlip hasap etmek hakyndaky jedelleri;

3) Türkmenistanyň kanunlary arkaly Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň garamagyna degişli edilen beýleki jedelleri.

SSSR Soýuzy bilen Türkmenistanyň arasyndaky ylalaşyk esasynda, SSSR Ýokary arbitraž sudunyň garamagyna degişli jedeller Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň garamagyna berlip bilner.

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudy jedelleriň Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň garamagyna degişliliginiň çäklerinde islendik jedeli öz garamagyna almaga we çözmege ýa-da öz inisiatiwasy boýunça iş gozgamaga haklydyr.

17-nji madda. Türkmenistanyň oblast hojalyk sudlarynyň garamagyna degişli jedeller

Oblast hojalyk sudy şu aşakdakylary çözüär:

1) oblastyň territoriýasynda ýerleşen kärhalalaryň we guramalaryň arasynda ýa-da eger taraplardan biri başga respublikadaky beýleki oblastda ýerleşen bolsa, olaryň arasynda gymmaty 10 million manada çenli bolan şertnama baglaşylanda, ol üýtgedilende we ýatyrylanda, şeýle hem şertnama ýerine ýetirilende we bildirilýän hak isleginiň bahasy 50 müň manada çenli bolan beýleki esaslara görä ýüze çykýan jedelleri - eger respublikanara ylalaşyklarynda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa;

2) bir oblastyň territoriýasynda ýerleşen taraplaryň arasynda şertnama baglaşylanda, ol üýtgedilende we ýatyrylanda, şeýle hem şertnama ýerine ýetirilende hem-de şertnamanyň gymmatyna we hak isleginiň bahasyna bagly bolmazdan, beýleki esaslara görä ýüze çykýan jedelleri;

3) oblast, şäher, raýon dolandyryş organlarynyň çykaran aktlaryny hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky jedelleri.

Oblast hojalyk sudy jedelleriň bu suduň garamagyna degişlilikiniň çäklerinde öz inisiatiwasy boýunça iş gozgamaga haklydyr.

18-nji madda. Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň territoriýa boýunça garamagyna degişli jedeller

Şertnama baglaşylanda, ol üýtgedilende we ýatyrylanda ýüze çykyp, Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň garamagyna degişli bolan jedelleri hojalyk sudlary kärhananyň, önüm iberýän guramanyň, potratçynyň ýa-da hyzmatlary ýa işleri ýerine ýetirýäniň ýerleşýän ýerinde çözüärler. Şertnama ýerine ýetirilende we beýleki esaslara görä ýüze çykýan jedeller jogap berijiniň ýerleşýän ýerinde çözülýär, eger respublikanara ylalaşygynda ýa-da taraplaryň ylalaşyklarynda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa.

Eger işe birleşigiň struktura birligi gatnaşýan bolsa, jedelleriň territoriýa boýunça kimiň garamagyna degişlilik şol struktura birliginiň ýerleşýän ýerine baglylykda şu maddanyň birinji bölegine laýyklykda kesgitlenýär.

Eger işe dürli respublikalaryň, ölkeleriň, oblastlaryň, şäherleriň territoriýasyndaky jogap berijileri gatnaşýan bolsa, jedelleri hak işleýjiniň (talap bildirijiniň) saýlap almagyna görä, jogap berijileriň biriniň bolýan ýerinde Türkmenistanyň hojalyk sudlary çözüärler.

19-njy madda. Hojalyk sudlarynyň aýratyn garamagyna degişli jedeller

Hili talaba laýyk bolmadyk ýa-da gerek zatlary saýlary doly üpjün edilmedik (komplektsiz) önüm ibermek (postawka etmek) bilen baglanyşykly jedellere birnäçe jogap beriji gatnaşýan bolsa, şeýle jedelleri jogap berijiniň önüm taýýarlaýjynyň ýerleşýän ýerinde Türkmenistanyň hojalyk sudlary çözüärler, eger-de iberilen önüm birnäçe taýýarlaýjylar tarapyndan taýýarlanan bolsa jogap berijiniň önüm iberijiniň bolýan ýerinde çözülýär.

Önümiň kem gelmegi bilen baglanyşykly jedellere birnäçe jogap beriji gatnaşýan bolsa, şeýle jedelleri önüm iberijiniň bolýan ýerinde Türkmenistanyň hojalyk sudlary çözüärler. Önüm taýýarlaýjynyň gabyny-gapyrjagyny açman, önüm iberijiniň gaýtadan iberen önüminiň kem gelmegi bilen baglanyşykly jedeller önüm taýýarlaýjynyň ýerleşýän ýerinde çözülýär birnäçe taýýarlaýjynyň öndüren önümi gaýtadan iberilen mahalynda bolsa, şol önümi iberen iberijiniň ýerleşýän ýerinde çözülýär.

Haryt daşamak şertnamasyndan gelip çykýan jedeller gatnaşýan jogap berijilerden biri transport organy bolan wagtynda, şeýle jedelleri transport organynyň ýerleşýän ýerinde hojalyk sudlary çözüärler.

Harytlary eksport we import baradaky şertnamalar, baglaşylanda, üýtgedilende, ýatyrylanda hem-de ýerine ýetirilende ýüze çykýan jedellere (şol sanda haryt daşamak şertnamasyndan gelip çykýan jedellere) gatnaşýan taraplardan biri daşary söwda guramasy bolan wagtynda, şeýle jedeller daşary söwda guramasynyň ýerleşýän ýerinde çözülýär.

20-nji madda. Hak islegli (talapnamaly) materiallary ýa-da işleri öz garamaly suduna bermek we ýüze çykýan agzalalyklary çözmek

Sudýa gelip gowşan hak islegi materialyň ýa-da seretmekde duran işiň şu hojalyk sudunyň garamagyna degişli däldigini anyklandan soň, özüniň çykaryp kesgitlemesi bilen ony şol hak islegli materialyň gelip gowşan ýa-da iş gozgamak hakyndaky kesgitleme çykarandan soň baş günden gijä galman, olary öz garamaly suduna iberýär.

Suduň öz seretmegine alan işi haýsy suduň garamagyna degişliligi kadasynyň berjaý edilmegi arkaly düýp manysy boýunça çözülmelidir, hatda şol iş şondan soňra başga suduň garamagyna degişli bolan hem bolsa şeýdilmelidir.

Käbir halatlarda jedeli has doly, çalt we hemme taraplaýyn çözmek maksady bilen, iş çözülmeginiň islendik stadiýasynda özüniň garamagyna degişli bolan bir suddan Türkmenistanyň başga bir hojalyk suduna berlip bilner. Türkmenistanyňhojalyk sudlarynyň arasynda işiň haýsy suduň garamagyna degişliligi hakynda jedelleşilmegine ýol berilmeýär.

Türkmenistanyň beýleki respublikalaryň hojalyk suddarynyň arasynda işiň haýsy suduň garamagyna degişliligi hakynda ýüze çykýan jedeller respublikanara ylalaşyklarynda ýa-da SSR Soýuzynyň kanunlarynda göz önünde tutulan tertipde çözülýär.

III bab. Sud işine (prosesine) gatnaşýanlar

21-nji madda. Işe gatnaşýan adamlaryň sostawy

Şu aşakdakylar işe gatnaşýan adamlar hasaplanýar: taraplar, üçünji bir tarap, prokuror, döwlet organlary we özleriniň üstüne ýüklenen borçlaryna görä sud işine gatnaşýan beýleki organlar, şeýle hem normatiw häsiýetde bolmadyk aktlary hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky işler boýunça arz edijiler.

22-nji madda. Işe gatnaşýan adamlaryň hukuklary we borçlary

Işe gatnaşýan adamlaryň işiň materiallary bilen tanyşmaga, olardan göçürme almaga, olaryň kopiýasyny göçürip almaga, subutnamalar bermäge, subutnamalaryň

barlagyna gatnaşmaga, işe gatnaşýanlara sorag bermäge, haýyşyny aýtmaga, hojalyk suduna dilden we ýazmaça düşündiriş bermäge, işe garamagyň barşynda ýüze üykýan meseleler barada öz delillerini we pähimlerini bermäge, işe gatnaşýan beýleki adamlaryň haýyşlaryna, delillerine we pähimlerine garşy çykмага, gözegçilik tertibinde kararlara täzeden garalmagyny sorap ýüz tutmaga hem-de özlerine şu Kodeks arkaly berlen beýleki prosesual hukuklardan peýdalanmaga haky bardyr.

Eger sudýanyň, prokuroryň we ekspertiň işiň netijelerinde olaryň hut özüni göni ýa gytaklaýyn bähbitleri bar bolsa, işe gatnaşýan adamlaryň jedel barada karar kabul edilmeginden ozal şolara otwod bermäge haky bardyr. Eksperte mundan başga-da otwod onuň işden başy çykmaýanlygy delili bilen berlip bilner. Otwod ýazmaça görnüşde berilýär. Sudýa otwod berilmegi baradaky meseläni hojalyk sudunyň başlygy ýa-da onuň orunbasary çözüär, prokurora we eksperte otwod berilmegi hakyndaky meseläni bolsa jedeli çözüän hojalyk sudy çözüär.

23-nji madda. Hojalyk jedellerini çözmäge gatnaşýan taraplar

Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň çözüän jedellerinde taraplar bolup durýan hak isleýji ýa-da jogap beriji - haýsy eýeçilik formasyna degişlidigine garamazdan, ýuridik taraplardyr, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylyk aktlary esasynda Türkmenistanyň hojalyk sudlarynda öz hukuklaryny we bähbitlerini gorap biljek beýleki adamlardyr (taraplardyr).

Özleri hak islegini bildiren ýa-da özüleriniň bähbidi üçin hak islegi bildirilen kärhanalar we guramalar hak isleýjiler hasaplanýar. Özülerine hak islegi (talapnama) bildirilen kärhanalar we guramalar jogap berijiler hasaplanýar.

Taraplara deň prosesual hukuklar berilýär.

24-nji madda. İşe birnäçe hak isleýjiniň ýa-da jogap berijiniň gatnaşmagy

Birnäçe hak isleýji birnäçe jogap berijä hak islegini bildirip biler. Hak isleýjileriň ýa-da jogap berijileriň her biri sud işinde özbaşdak çykyş edýär.

25-nji madda. İşe başga hak isleýjini ýa-da jogap berijini çekmek

Hojalyk sudunyň ýeterli esas bar mahalynda jedel barada karar çykarylmasdan ozal taraplaryň haýyşy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy boýunça işe başga hak isleýji ýa-da jogap beriji hökmünde degişli guramany çekmäge haky bardyr.

İşe hak isleýjini ýa-da jogap berijini çekmek hakyndaky haýyşnama jedeli bellenen tertipde suddan ön düzgünleşdirmek üçin taraplar çäre gören mahalynda kanagatlandyrylyp bilner.

Başga hak isleýjini ýa-da jogap berijini hojalyk sudunyň inisiatiwasy boýunça işe çekmek işi jedeli suddan öň düzgünleşdirmek tertibiniň berjaý edilendigine-edilmändigine garamazdan geçirilip bilner.

Hak isleýjini ýa-da jogap berijini işe çekmek hakynda kesgitleme çykarylýar.

26-njy madda. Prosessual hukugyň orun geçerligi

Jedelli ýa-da hojalyk sudunyň karary bilen bellenen hukuk gatnaşygynda kärhananyň we guramanyň ýatyrylmagy ýa-da üýtgedilip guralmagy sebäpli taraplardan biri hatardan çykan mahalynda hojalyk sudy şol tarapy onuň hukuk orun geçeri bilen çalşyrýar, bu barada bolsa kararda ýa-da kesgitlemede görkezýär. Hukuk orun geçerligi sud işiniň islendik stadiýasynda mümkindir.

27-nji madda. Hak isleginiň esaslandyrylmagynyň ýa-da predmetiniň üýtgemegi, hak isleýiş talaplarynyň möçberiniň üýtgemegi, hak isleginden ýüz dönderilmegi, hak isleginiň ykrar edilmegi, barlyşyk ylalaşygy

Hak isleýji iş barada karar kabul edilmezden ozal hem isleginiň esaslandyrylmagyny ýa-da predmetini üýtgetmäge, hak isleýiş talaplarynyň möçberini artdyrmaga haklydyr - bu babatdaky jedeli suddan ozal düzgünleşdirmek tertibi berjaý edilen mahalynda şeýdilýär.

Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermäge ýa-da hak isleýiş talaplarynyň mächberini azaltmaga haky bardyr. Jogap berijiniň hak islegini doly ýa-da kem-käsleýin ykrar etmäge haky bardyr. Taraplar işi barlyşykly ylalaşyk bilen soňlap bilerler.

Hojalyk sudy hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegini, jogap berijiniň hak islegini ykrar etmegini şu aşakdaky halatlarda kabul etmeyär we taraplaryň barlyşykly ylalaşygyny tassyklamayar - eger şol hereketler kanuna ters gelýän bolsa ýa-da kärhanalaryň hukuklaryny we kanun arkaly gozgalýan bähbitlerini bozýan bolsa.

Hojalyk sudunyň öz inisiatiwasy boýunça hak isleginiň esaslandyrylmagyny ýa-da predmetini üýtgetmäge haky bardyr.

28-nji madda. Hojalyk sudunda wekilçilik

Guramalaryň ýolbaşçylary ýa-da ýolbaşçylarynyň orunbasarlary hojalyk sudunda taraplaryň wekilleri hasaplanylýar. Şol adamlaryň ygtyýarlary olaryň gulluk ýagdaýyna şaýatlyk edýän dokumentler bilen tassyklanylýar.

Başga adamlar hem taraplaryň wekilleri bolup bilerler, şol adamlaryň ygtyýarlary bolsa guramanyň degerli suratda resmileşdirilen ynanç haty bilen tassyklanýar.

29-njy madda. Jedel predmetiň özbaşdak talap bildirýän üçünji taraplar

Jedel predmetine özbaşdak talap bildirýän üçünji taraplar işe hojalyk sudy karar çykarmazdan ozal girişip bilerler. Olara taraplaryň hukuklary ýaly hukuk berilýär we şolaryň çekýän ähli borçlary ýaly borç yüklenýär.

30-njy madda. Jedel predmetine özbaşdak talap bildirmeýän üçünji taraplar

Jedel predmetine özbaşdak talap bildirmeýän üçünji taraplar işe hojalyk sudy karar çykarmazdan ozal hak isleýjiniň ýa-da jogap berijiniň tarapynda çykyş edip bilerler - eger hojalyk jedelleri baradaky kararlar özleriniň hukuklaryna ýa-da taraplardan biri babatdaky borçlaryna täsir edip biljek bolsa, olar taraplaryň, prokuroryň haýyşyna görä ýa-da hojalyk sudunyň inisiatiwasy boýunça hem işe gatnaşdyrylyp bilner. Özbaşdak talap bildirmeýän üçünji taraplara taraplaryň prosessual hukuklary ýaly hukuk berilýär we olaryň çekýän prosessual borçlary yüklenýär, ýöne hak isleginiň esaslandyrylmagyny we predmetini üýtgetmek, hak isleýiş talaplarynyň möçberini artdyrmak ýa-da azaltmak baradaky, şeýle hem hak isleginden ýüz döndermek, hak islegini ykrar etmek ýa-da ylalaşyk gazanmak, kararyň mejbury ýerine ýetirilmegini talap etmek baradaky hukuklar muňa girmeyär.

Hojalyk sudunyň bir prosesde jogap berijä bildirilen ilkibaşky hak islegine hem-de jogap berijiniň özbaşdak talapsyz üçünji tarapa bolan gaýdymlaýyn (regressiw) hak islegine ýa-da taraplardan birine üçünji tarapyň bildirýän hak islegine garamaga hem-de gaýdymlaýyn hak islegi barada karar kabul etmäge haky bardyr.

31-nji madda. Prokuroryň sud işine (prosesine) gatnaşmagy

Prokuror sud işine Türkmenistanyň Prokurorynyň, oblastyň Aşgabat şäheriniň, şäherleriň we raýonlaryň prokurorynyň ýa-da olaryň orunbasarlarynyň hak isleýiş arzasyny kärhananyň we guramanyň bähbitleri üçin hojalyk suduna iberýän hem-de hojalyk sudunyň çykaran kararyna protes bildirýän halatlarynda gatnaşýar.

Prokuroryň sud işiniň (prosesiniň) islendik stadiýasynda oňa gatnaşmaga haky bardyr - eger munuň özi kärhanalaryň we guramalaryň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goramagy talap edýän bolsa.

Prokuroryň hak isleginden ýüz döndermegi, hak isleýiş talaplarynyň möçberini azaltmagy, hak isleginiň esaslandyrylmagyny ýa-da predmetini üýtgetmegi hak isleýjiniň hak isleýiş talaplaryny ilki başky görnüşinde goldamak hukugyndan kesmeýär.

32-nji madda. Sud işine taraplaryň, beýleki kärhanalaryň, guramalaryň wezipeli adamlarynyň we ekspertiniň gatnaşmagy

Sud işine taraplaryň, beýleki kärhanalaryň we guramalaryň wezipeli adamlary we gaýry adamlary jedeliň düýp mazmuny boýunça düşündiriş bermäge çagyrylan bolsalar gatnaşyp bilerler. Bu adamlar işiň materiallary bilen tanyşmaga, subutnamalary gözden geçirmek we barlamak işine gatnaşmaga, düşündiriş bermäge, subutnamalar bermäge, (döwlet ýa-da kommersiýa syryny goramagyň bähbitlerine ters gelýän halatlardan başga halatlarda) haklydyrlar.

Şol adamlar çagyryş boýunça hojalyk suduna gelmäge, iş boýunça özüne mälim bolan maglumatlary we ýagdaýlary mälim etmäge, suduň talap etmegine görä ýazmaça görnüşde düşündiriş bermäge borçludylar.

Sud işine ekspertiza geçiren ekspertler gatnaşyp biler.

33-nji madda. Jemgyýetçilik birleşikleriniň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleriniň jedellere seretmäge gatnaşmagy

Hojalyk sudy iş boýunça taraplar bolup durýan jemgyýetçilik birleşikleriniň hem-de kärhanalar bilen guramalaryň zähmetkeşler kollektiwleriniň ygtyýarly eden wekilleriniň çözülyän jedel dogrusyndaky pikirini hojalyk suduna beýan etmegi üçin, şol wekilleri jedeli çözmäge gatnaşmaklaryna ýol berip biler.

Jemgyýetçilik birleşikleriniň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleriniň işiň materiallary bilen tanyşmaga, subutnamalary gözden geçirmek we barlamak işine gatnaşmaga (döwlet ýa-da kommersiýa syryny goramagyň bähbitlerine ters gelýän halatlardan başga halatlarda), subutnamalary bermäge, jedeli çözmegiň barşynda ähli ýüze çykýan meseleler baradaky öz delillerini getirmäge, şeýle hem ykdysady gatnaşyklarda kanunçylygyň bozulmagynyň sebäplerini aýdyňlaşdyrmaga gatnaşmaga haky bardyr, özlere berlen prosessual hukuklardan kanuna pugta laýyklykda peýdalanmaga borçludylar.

Jemgyýetçilik birleşikleriniň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleriniň ygtyýarlary jemgyýetçilik birleşiginiň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň saýlawly organynyň kabul eden kararyndan alnan göçürme arkaly tassyklanylýar.

IV bap. Subutnamalar

34-nji madda. Subutnama diýen düşünje we subutnamalaryň görnüşleri

Taraplaryň bildirýän talaplaryny we nägileliklerini esaslandyrýan ýagdaýlaryň bardygyny ýa-da ýokdugyny kanunda kesgitlenen tertipde hojalyk sudunyň anyklamagy üçin esas bolup durýan her bir faktly maglumatlar, şeýle hem hojalyk jedelini dogry çözmek üçin ähmiýeti bolan beýleki ýagdaýlar iş boýunça subutnamalar diýlip hasaplanýar.

Bu maglumatlar şu serişdeler arkaly: ýazmaça we zat subutnamalary, sud işine gatnaşýan taraplaryň wekilleriniň hem-de beýleki adamlaryň beren düşündirişleri, şeýle hem ekspertleriň çykaran netijeleri arkaly anyklaşdyrylýar.

35-nji madda. Subut etmek borjy we subutnamalary bermek

Taraplaryň her biri öz bildirýän talaplaryny we negileliklerini esaslandyrmak üçin salgyylanýan ýagdaýlary subut etmelidir.

Subutnamalary taraplar we sud işine beýleki gatnaşýanlar berýärler.

36-njy madda. Subutnamalaryň işe degişlidigi we ýol bererlikdigi

Hojalyk sudy diňe iş üçin ähmiýeti bolan subutnamalary kabul edýär.

Işin ýagdaýlary kanunlara görä belli bir subut ediş serişdeleri bilen tassyklanmaly bolsa, olar şol serişdeler bilen tassyklanylmalýdyr.

37-nji madda. Subut etmekden boşatmak üçin esas

Hojalyk sudunyň hemma mälim diýip hasap eden ýagdaýlary subut edilmäge degişli däldir.

Bir jedel çözülende hojalyk sudunyň (hojalyk jedellerini çözüýän beýleki organyň) karary bilen anyklanan faktlar beýleki jedeller çözülende şol taraplar gatnaşýan bolsa, olar täzedan subut edilmeyär.

Suduň jenaýat işi baradaky kanuny güýje giren häkimi jedeli çözüýän hojalyk sudy üçin belli bir hereketleriň edilen halatlary bolupmy ýa şol hereketler kim tarapyndan edilipdir diýen meseleler boýunça hökmanydyr.

Suduň graždan işi baradaky kanuny güýje giren çözgüdi jedeli çözüýän hojalyk sudy üçin sud tarapyndan anyklanan hem-de iş üçin ähmiýeti bolan faktlar hakyndaky meseleler boýunça hökmanydyr.

38-nji madda. Ýazmaça subutnamalar

Aktlar, hatlar, düşündirişler, maglumatlar, çykarylan netijeler bolan ýagdaýlar barasynda maglumatlar berýän we hojalyk jedelini dogry çözmek üçin ähmiýeti bolan beýleki dokumentler we materiallar ýazmaça subutnamalar hasaplanýar.

Ýazmaça subutnamalaryň asyl nusgasy ýa-da tassyklanan kopiýasy getirilip görkezilýär. Eger jedeli çözmek üçin dokumentiň diňe bir böleginiň ähmiýeti bar bolsa, onda şondan göçürme alnyp, tassyklanyp görkezilýär.

Asyl nusgasyndaky dokumentler kanuna laýyklykda işiň ýagdaýy diňe şeýle dokumentler bilen tassyklanmaly bolanda, şeýle hem hojalyk sudunyň talap etmegine görä beýleki zerur halatlarda getirilip görkezilýär.

39-njy madda. Zat subutnamalary

Işiň ýagdaýlaryny anyklamagyň serişdesi bolup hyzmat edip biljek hem-de hojalyk jedelini dogry çözmek üçin ähmiýeti bolan zatlar zat subutnamalary hasaplanýar.

40-njy madda. Subutnamalary talap edip almak

Sudýanyň ähli kärhanalardan we guramalardan işiň çözülmegi üçin zerur bolan dokumentleri, maglumatlary we netijeleri bermeklerini talap etmäge, şeýle materiallar bilen olaryň gös-göni ýerleşýän ýerinde tanyşmaga haky bardyr.

Subutnamalary talap etmek hakynda haýyş edýän tarap, prokuror şol subutnamalaryň işiň ýagdaýyny anyklamak üçin nähili ähmiýetiniň bardygyny görkezmege borçludyr.

Hojalyk sudy kärhanalardan we guramalardan olaryň işe gatnaşýandygyna gatnaşmaýandygyna garamazdan, şeýle subutnamalary almaga tarapy ygtyýarly edip biler.

41-nji madda. Ýazmaça we zat subutnamalaryny olaryň ýerleşýän ýerinde gözden geçirmek we barlamak

Sudýa subutnamalary bermekde kynçylyk dörän mahalynda, şeýle ýazmaça we zat subutnamalary olaryň ýerleşýän ýerinde gözden geçirip we barlap biler.

Subutnamalary gözden geçirmegiň we barlamagyň netijeleri boýunça protokol düzülýär, oňa bolsa sudýa hem-de subutnamalary gözden geçirmäge we barlamaga gatnaşan wekiller bilen taraplar gol çekýärler. Protokol işiň ýanyna goşulýar.

42-nji madda. Ýazmaça we zat subutnamalaryny gaýtaryp bermek

Işde bar bolan asyl dokumentler kärhananyň we guramanyň haýyşyna görä, jedel çözülden soň şol dokumentleriň tassyklanan kopiýalary berlen wagtynda yzyna gaýtarylyp berilýär.

Hojalyk sudunda bar bolan zat subutnamalary jedel çözülden soň şolaryň alnan kärhanalaryna we guramalaryna gaýtarylyp berilýär ýa-da hojalyk sudy şol zatlara haýry kärhanalaryň we guramalaryň hukugy bar diýip ykrar edýän bolsa şolara berilýär.

Zat subutnamalaryny gaýtarmak ýa-da bermek işi protokol bilen resmileşdirilýär, oňa bolsa sudýa bilen zady alan tarapyň wekili gol çekýär. Zat bermek protokol işiň ýanyna goşulýar.

43-nji madda. Kärhanalaryň we guramalaryň wezipeli adamlarynyň hem-de beýleki işgärleriniň düşündirişleri

Kärhanalaryň we guramalaryň wezipeli adamlary hem-de beýleki işgärleri hojalyk jedeliniň düýp mazmuny boýunça düşündiriş bermek üçin çagyrylan wagtynda olar sud işine gatnaşyp bilerler. Bu adamlar hojalyk suduna onuň çagyrmagy boýunça gelmäge iş barada özüne mälim bolan maglumatlary we ýagdaýlary habar etmäge, hojalyk sudunyň talap etmegine görä ýazmaça görnüşde bermäge sudýanyň sud işine gatnaşýan adamlaryň soraglaryna jogap bermäge borçludyr.

44-nji madda. Ekspertiza bellemek we geçirmek

Jedel çözülende ýörite bilimleriň gerekligini talap edýän meseleler ýüze çykanda olary düşündirmek üçin hojalyk sudy ekspertiza belleýär.

Sud işine gatnaşýanlaryň ekspert düşündirmeli bolan soraglary hojalyk suduna bermäge haky bardyr.

Ekspertiň netije çykarmagy talap edilýän soraglaryň meseleleri gutarnykly toplumyny hojalyk sudy öz çykaran kesgitlemesinde belleýär.

Ekspertiza geçirmeklik işden başy çykýan kärhanalara we guramalara ýa-da gös-göni bu ugurda zerur bilimi bolan specialistlere tabşyrylmalydyr. Ekspertiza geçirýän adamlaryň işiň materiallary bilen tanyşmaga we sud işine gatnaşýanlardan goşmaça materiallary sorap almaga haky bardyr. Zerur bolan mahalynda ekspertiza taraplaryň wekilleriniň gatnaşmagynda geçirilýär.

45-nji madda. Ekspertiň çykarýan netijesi (zaključeniýesi)

Ekspertiň çykaran netijesinde geçirilen barlaglaryň jikme-jik beýany, şolaryň netijeleri boýunça gellen netijeler hem-de hojalyk sudy tarapyndan goýlan soraglara

esaslandyrylyp berlen jogaplar bolmalydyr. Çykarylan netije ýazmaça görnüşde hojalyk suduna berilýär, onuň kopiýalary bolsa taraplara iberilýär.

Eger ekspertiza geçirilende jedeli çözmek üçin ähmiýeti bolan, ýöne hojalyk sudy tarapyndan mesele goýulmadyk ýagdaýlar anyklanylan bolsa, ekspert çykaran netijesinde şol ýagdaýlar barada-da netijesini beýan edýär.

Ekspertiň çykaran netijesi gereginçe aýdyň bolmasa ýa-da ýeterlik derejede doly bolmasa, hojalyk sudy goşmaça ekspertiza belläp biler.

Hojalyk sudy zerur bolan mahalynda, täzedan ekspertiza belläp, ony geçirmegi başga eksperte (ekspertlere) tabşyryp biler.

46-njy madda. Subutnamalara baha berilmegi

Hojalyk sudy ähli subutnamalara kanunlary gollanmak arkaly işiň ähli ýagdaýlarynyň hemme taraplaýyn, doly we obektiw barlanmagyna esaslanan öz içki ynanç-duýgusy bilen baha berýär.

Hiç bir subutnamanyň hojalyk sudy üçin önünden bellenen güýji ýokdur.

Faktly maglumatlary hem-de beýleki tarapyň öz talaplaryny we nägileliklerini esaslandyryan ýagdaýlary taraplardan biriniň boýun almagy hojalyk sudy üçin hökmany däl.

Ekspertiň beýannamasyny hojalyk sudy mejlisde ara alyp maslahatlaşýar we oňa iş baradaky beýleki ähli subutnamalaryň jemi boýunça baha berýär.

Ekspertiň çykaran netijesini hojalyk sudy ret edip biler, şunda ol öz çykaran çözüginde ret etmegiň delillerini görkezýär.

V bap. Sud çykadjylary

47-nji madda. Sud çykadjylarynyň düzümi

Sud çykadjylary döwlet pajyndan (poşlinasyndan) hem-de hojalyk sudunyň bellemegi bilen ekspertiza geçirilendigi üçin tölemäge degişli töleglerden ybaratdyr.

48-nji madda. Döwlet pajy

Hak isleýiş arzalary hem-de hojalyk sudunyň kararlaryna täzedan seretmek hakyndaky arzalar üçin döwlet pajy tölenilýär, ýöne prokuroryň hojalyk suduna iberýän hak iş isleýiş arzalary we projéktleri muňa girmeýär.

Döwlet pajy hak isleginiň bahasyndan ugur alnyp hasaplanylýar.

Pul serişdelerini daşary ýurt walýutasynda töledip almak hakyndaky işler boýunça döwlet pajy sowet manatlarynda tölenilýär.

49-njy madda. Döwlet pajyny tölemek

Döwlet pajy Türkmenistanyň kanunlarynda bellenen tertipde we möçberde suduň ýerleşýän ýerinde býujete girdeji edilip tölenilýär ýa-da töletdirilip alynýar.

Hak isleýiş talaplarynyň möçberi artanda döwlet pajy hak isleginiň artan bahasyna laýyklykda goşmaça töletdirilýär.

50-nji madda. Döwlet pajynyň gaýtarylyp berilmegi

Döwlet pajy Türkmenistanyň kanunlarynda bellenen halatlarda yzyna gaýtarylmaga degişlidir.

Hojalyk sudunyň çykaran çözügünde, kesgitlemesinde, kararynda döwlet pajyny doly ýa-da kem-käsleýin yzyna gaýtarmaga esas bolýan ýagdaýlar görkezilýär.

51-nji madda. Ekspertiza geçirilendigi üçin tölemeli bolan puluň möçberini kesgitlemek

Ekspertiza pul tölenilip geçirilende ol baradaky çykdajylary hojalyk sudy çykaran çözügünde kesgitleýär, ýagny hak tölemegiň degerli tertipde bellenen stawkalary hem-de sarp edilen wagt nazara alnyp belleniýär.

Ekspertleriň hojalyk suduna barmaklary bilen baglanyşykly olaryň gatnamaklary hem-de ýaşaaýyş jaýyny kireýine almaklary üçin çykaran çykdajylary olara tölenilýär hem-de olara gulluk komandirowkalaryna iberilýän işgärler üçin kanunlarda bellenen möçberde olaryň bolan her günü üçin tölenýän pul (sutoçnyý) hem tölenilýär.

52-nji madda. Sud çykdajylaryny paýlamak

Döwlet pajy şu aşakdakylara degişli edilýär:

1) şertnamalar baglaşylanda, olar üýtgedilende we ýatyrylanda ýüze çykýan jedeller boýunça - özleriniň teklipleri kabul edilmedik tarapa ýa-da eger hojalyk sudy taraplaryň her biriniň eden teklipleriniň bir bölegini ret eden bolsa - taraplaryň ikisine-de;

2) şertnamalar ýerine ýetirilende ýüze çykýan we beýleki esaslara görä ýüze çykýan jedeller boýunça - kanagatlandyrylan hak isleýiş talaplarynyň möçberine laýyk deň ölçeglerde (proporsional) - taraplara.

Eger iş tarapyň nädogry hereketleri netijesinde dörän bolsa (gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek hakyndaky teklipleriň jogapsyz galdyrylmagy, özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek üçin hak isleýjiniň jogap berijiniň talap

edip soran dokumentleriniň oňa ibermezligi we ş.m.), hojalyk sudy işiň nähili netije bilen gutarjakdygyna garamazdan, döwlet pajy boýunça çykdaýylary şol tarapa degişli edip biler.

Eger hak isleýji bellenen tertipde döwlet pajyny tölemekden boşadylan bolsa, onda döwlet pajy jogap berijiden hak isleýiş talaplarynyň möçberine laýyk deň ölçeglerde býujete girdeji edilip, töletdirilip alynýar (eger jogap beriji paç tölemekden boşadylmadyk bolsa).

Çözüňt öz haýryna çözülen tarapa hojalyk sudy döwlet pajyny tölemek üçin eden çykdaýylaryny beýleki tarapyň hasabyna töleýär - eger şol tarap paç tölemekden boşadylan bolsa-da şeýle edýär.

Ekspertiza geçirilendigi üçin tölenmeli pul şulara degişli edilýär: hak islegi kanagatlandyrylanda - jogap beriji tölemeli; hak islegi kanagatlandyrylmadyk wagtynda - hak isleýji tölemeli; hak islegi kem-käsleýin kanagatlandyrylanda - kanagatlandyrylan hak isleýiş talaplarynyň möçberine laýyk deň ölçeglerde taraplaryň ikisi-de tölemeli.

Eger taraplaryň arasyndaky ylalaşykda sud çykdaýylaryny paýlamak göz önünde tutulan bolsa, onda hojalyk sudy şol ylalaşyga laýyklykda çözüňt kabul edýär.

VI bap. Prosessual möhletler

53-nji madda. Prosessual möhletleri bellemek we hasaplamak

Prosessual hereketler kanunda bellenen möhletlerde amala aşyrylýar. Prosessual möhletler kanunda bellenmedik halatlarynda, ol hojalyk sudy tarapyndan bellenýär.

Prosessual hereketleri etmek üçin möhletler takyk kalendar sene bilen, hökman gelip etjek waka salgylanmak ýa-da wagtyň belli bir döwri bilen kesgitlenilýär. Şu soňky halatda prosessual hereket bütin döwrüň dowamynda amala aşyrylyp bilner.

Ýyl, aý ýa-da gün hasaby bilen hasaplanylýan prosessual möhlet kalendar senäniň ýa-da wakanyň başlanmagyny kesgitläň şol wakanyň gelip ýetmeginiň ertesi günü geçip başlaýar.

54-nji madda. Prosessual möhletleriň gutarmagy

Ýyl hasaby bilen hasaplanylýan möhlet şol möhletiň soňky ýylynyň degişli aýynda we gününde (çislosynda) gutarýar. Aý hasaby bilen hasaplanylýan möhlet şol möhletiň soňky aýynyň degişli aýynda we gününde gutarýar. Eger aý hasaby bilen hasaplanylýan möhletiň gutarýan günü şonuň ýaly degişli günü (çislosy) bolmadyk aýa düşýän bolsa, onda möhlet şol aýyň soňky gününde gutarýar.

Möhletin soňky günü iş günü bolmadyk güne düşýän bolsa, şol günün ertesindäki birinji iş günü bellenen möhletin gutaran günü hasaplanýar.

Amala aşyrylmagy üçin möhlet bellenen prosessual hereketler bellenen möhletin soňky gününüň sagat 24-ne çenli ýerine ýetirilip bilner. Eger hak isleýiş arzasy, hak isleýiş arzasy baradaky seslenme arzasy, çykarylan karara täzeden seretmek hakyndaky arza we beýleki dokumentler bellenen möhletin soňky gününe sagat 24-nden öň poçta ýa-da telegrafa tabşyrylan bolsa, onda möhlet geçirilen diýlip hasap edilmeyär.

55-nji madda. Prosessual möhletleri togtatmak, dikeltmek we uzaltmak

Ähli prosessual möhletleriň geçişi işin ýöredilmeginiň togtamagy bilen togtadylýar. İşin ýöredilmeginiň dikeldilen gününden prosessual möhletleriň geçip ugramagy dowam edýär.

Taraplaryň, prokuroryň arzasyna görä ýa-da öz inisiatiwasy bilen hojalyk sudy kanun arkaly bellenen möhletin geçirilmeginiň sebäbini esasly diýip hasap edende, şol geçirilen möhlet dikeldilýär.

Geçirilen möhleti dikeltmek hakynda hojalyk sudunyň çözgüdinde, kesgitlemesinde ýa-da kararynda görkezilýär. Möhleti dikeltmekden ýüz dönderilmegi barada kesgitleme çykarylýar.

Geçirilen möhleti dikeltmekden ýüz döndermek hakyndaky kesgitlemä gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner.

Hojalyk sudy öz bellän möhletlerini taraplaryň, prokuroryň arzasyna görä ýa-da öz inisiatiwasy boýunça özi uzaldylyp biler.

VII bab. Kärhanalaryň we guramalaryň arasyndaky özara gatnaşyklary hem-de şertnama boýunça agzalalyklary suddan ozal düzgünleşdirmek

56-njy madda. Özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek barada taraplaryň borjy

Özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek işi kärhanalaryň we guramalaryň haýsy eýeçilik formasyna degişlidigine, ýerleşýän ýerine, nira tabyndygyna we beýleki ýagdaýlara garamazdan olar üçin hökmanydyr, ýöne şu aşakdakylar muňa girmeyär:

1) transport we aragatnaşyk kärhanalarynyň ýük daşamakdan hem-de aragatnaşyk hyzmatlaryny etmek operasiýalaryny geçirmekden gelip çykýan özara gatnaşyklary;

2) eksport üçin harytlaryň zakazçylarynyň (daşary söwda birleşikleriniň we beýleki guramalaryň) hem-de şeýle harytlary iberijileriň (postawkaçylaryň), import

harytlary boýunça ýük alyjylaryň - zakazçylaryň we import üçin haryt zakazlaryny ýerine ýetirýän daşary söwda birleşikleriniň özara gatnaşyklary, şeýle hem daşary ýurt gatnawlary boýunça ýük daşamak hem-de daşary ýurt strahowaniýesi boýunça özara gatnaşyklar.

Özara gatnaşyklary düzgünleşdirmek işi öz bähbitleri bozulan kärhananyň ýa-da guramanyň ýazmaça görnüşde nägilelik bildirmegi arkaly amala aşyrylýar. Ýokarda durýan guramalaryň öz garamagyndaky kärhanalaryň we guramalaryň bähbitleri üçin nägilelik bildirmäge haky bardyr.

57-nji madda. Bildirilýän nägileligiň mazmuny

Bildirilýän nägilelikde şu aşakdakylar görkezilmelidir:

1) nägilelik bildirýän kärhanalaryň we guramalaryň hem-de özlere nägilelik bildirilýän kärhanalaryň we guramalaryň ady; nägileligiň bildirilen güni hem-de nomeri;

2) nägilelik bildirmek üçin esas bolup hyzmat edýän ýagdaýlar; nägilelikde beýan edilen ýagdaýlary tassyklaýan subutnamalar; Türkmenistanyň ulanylyp gelinýän kanunlaryna salgylanma;

3) nägilelik bildirýäniň talaplary;

4) bildirilýän nägileligiň summasy we onuň hasaplanyp çykarylyşy; eger nägilelik pul bilen baha berilmegine degişli bolsa, nägilelik bildirijiniň töleg we poçta rekwizitleri;

5) bildirilýän nägileligiň ýanyna goşulýan dokumentleriň, şeýle hem beýleki subutnamalaryň sanawy.

Bildirilýän negilelige kärhananyň, guramanyň ýolbaşçysy ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

Şol nägilelik zakaz edilen ýa-da bahasy görkezilen hat bilen iberilýär ýa-da özüne gol çekdirilip gowşurylýar.

Nägileligiň ýanyna bildirilýän talaplary tassyklaýan asyl nusgadaky dokumentler ýa-da şol dokumentleriň degişli suratda tassyklanan kopiýalary goşulýar.

Nägileligiň ýanyna beýleki tarapda bolan dokumentler goşulman bilner, ýene bu barada nägilelikde görkezilmeli.

58-nji madda. Nägilelik bildirmegiň möhletleri

Kem gelýän önümiň (harytlaryň) (mundan beýläk – “önüm” diýlip alynýar) gymmatyny tölemek hakyndaky nägilelikler, şeýle hem degerli hili bolmadyk ýa-da jemi şaýy bilen üpjün edilmedik (komplektsiz) önüm ibermekden gelip çykýan

nägilelikler, şol sanda hem şeýle önüm iberilendigi üçin jerime tölemek hakyndaky nägilelikler bir aýyň dowamynda bildirilýär.

Beýleki esaslara görä ýüze çykýan nägilelikler iki aýyň dowamynda bildirilýär.

Oba hojalyk önümlerini taýýarlamak we ýerlemek baradaky gatnaşyklardan gelip çykýan nägilelikler, şeýle hem Çet Demirgazyk raýonlarynda we şolar bilen deňleşdirilen ýerlerde ýerleşen kärhanalaryň hem-de guramalaryň nägilelik bildirmegi üçin şu aşakdaky möhletler belenilýär:

kem gelyän önümiň gymmatyny tölemek bilen, şeýle hem degerli hili bolmadyk ýa-da jemi şaýy bilen üpjün edilmedik (komplektsiz) önüm ibermek bilen baglanyşykly nägilelikler, şol sanda hem şeýle önümiň iberilendigi üçin jerime tölemek hakyndaky nägilelikler üçin - iki aý;

beýleki esaslara görä ýüze çykýan nägilelikler üçin - üç aý.

nägilelik bildirmegiň möhleti kärhananyň, guramanyň öz bähbitlerini bilen ýa-da bilmeli bolan gününden hasaplanylýar.

jerimäni hem-de aksentsiz (jedelsiz) suratda töletdirilip alnan beýleki pul töleglerini gaýtaryp bermek hakynda nägilelik bildirmegiň möhleti kärhananyň, guramanyň degişli töleg dokumentini ýa-da bankyň şeýle töleg hatyny alan gününden hasaplanylýar.

59-njy madda. Nägileliklere seretmegiň tertibi we möhletleri

Nägilelikleri alan kärhanalar we guramalar şu Kodeksiň 58-nji maddasynda göz önünde tutulan möhletiň içinde seretmäge borçludylar.

Eger nägileligiň ýanyna oňa seretmek üçin zerur bolan dokumentler goşulmadyk bolsa, olara nägilelik bildirijiden berilmeli möhleti görkezilip, soralyň alynýar, şol möhlet bolsa poçta üsti bilen iberilýän dokumentleriň-hatlaryň ýolda eglenen wagtyňy hasap etmähinde, baş günden az bolup bilmez. Eger soralyň talap edilen dokumentler görkezilen möhletinde alynmadyk bolsa, onda bildirilýän nägilelige bar bolan dokumentler boýunça seredilýär.

Negilelige garalanda kärhanalar we guramalar çykarylan hasaplamalary barlap, ekspertiza geçirip hem-de jedeliň suddan ozal düzgünleşdirilmegini üpjün edýän beýleki hereketleri edip bilerler.

60-njy madda. Bildirilýän nägilelige jogap bermek

Kärhanalar we guramalar nägilelige seredilmeginiň netijeleri hakynda nägilelik bildirijiniň ýazmaça görnüşde habarly edýär.

Nägilelige berilýän jogapda şu aşakdakylar görkezilmelidir:

1) jogap berýän kärhanalaryň we guramalaryň hem-de özlere jogap iberilýän kärhanalaryň we guramalaryň ady; jogabyň berlen günü we nomeri; jogap berilýän nägileligiň alnan günü we nomeri;

2) nägilelik doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrylanda - ykrar edilen summa; şol summany geçirmek üçin töleg tabşyrygynyň günü we nomeri ýa-da eger nägilelik pul bilen baha kesilmegine degişli bolmasa, ony kanagatlandyrmagyň möhleti we usuly.

Eger nägileligi ykrar etmek hakyndaky jogapda ykrar edilen summanyň geçirilmegi hakynda aýdylmaýan bolsa, nägilelik bildirijiniň bergidar tarapyndan ykrar edilen summanyň jedelsiz suratda öz adyna geçirilmegi barada banka serenjam bermäge haky bardyr, şunda nägilelige berlen jogap hem onuň ýanyna goşulýar.

3) bildirilýän nägileligi kanagatlandyrmakdan doly ýa-da kem-käsleýin ýüz dönderilende - kanunlara we ýüz döndermegi esaslandyrylan dokumentlere (eger bular nägilelik bildirijide ýok bolsa) salgylanmak arkaly ony kanagatlandyrmakdan ýüz döndermegiň delilleri. Şeýle halatda nägilelik bildirijä nägileligiň ýanyna goşulan asyl nusgadaky dokumentler yzyna gaýtarylyp berilmelidir;

4) bildirilýän nägilelige berilýän jogabyň ýanyna goşulýan dokumentleriň, şeýle hem beýleki subutnamalaryň sanawy.

Nägilelige berilýän jogaba kärhananyň, guramanyň ýolbaşçysy ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

Nägilelige berlen jogap zakaz edilen ýa-da bahasy görkezilen hat bilen iberilýär ýa-da dil haty bilen gowşurylýar.

61-nji madda. Şertnama baglaşylanda, ol üýtgedilende we ýatyrylanda ýüze çykyan agzalalyklary düzgünleşdirmek

Şertnama baglaşylanda, ol üýtgedilende we ýatyrylanda kärhanalaryň hem-de guramalaryň arasynda ýüze çykyan agzalalyklara kärhanalaryň we guramalaryň ýolbaşçylary ýa-da olaryň orunbasarlary seredýärler.

Şertnamanyň şertleri barada garşylyk dörende şertnamanyň proýektini alan kärhana we gurama agzalalyklar protokolyny düzýär hem-de 20 günün içinde ony iki ekzempler edip degerli suratda resmileşdirilen şertnama bilen bilelikde beýleki tarapa iberýär.

Agzalalyklar protokolyny alan kärhana we gurama 20 günün içinde oňa seretmäge, kabul edilen ähli teklipleri şertnama girizmäge, düzgünleşdirilmän galan agzalalyklary bolsa şol möhletiň içinde hojalyk sudunyň garamagyna bermäge borçludur.

Eger agzalalyklar protokolyny alan kärhanalar we guramalar ýokardaky düzgünleşdirilmän galan agzalalyklary hojalyk sudunyň çözmegine bermese, şertnama gatnaşýan beýleki tarapyň teklipleri kabul edilen diýlip hasap edilýär.

Şertnamany üýtgetmek ýa-da ýatyrmak zerur diýip hasap edýän kärhanalar we guramalar bu baradaky tekliplerini şertnama gatnaşýan beýleki tarapa iberýär.

Şertnama gatnaşýan tarap, şertnamany üýtgetmek ýa-da ýatyrmak hakyndaky teklibi alandan soň 20 günden gijä galman oňa jogap bermelidir. Kärhanalar we guramalar şertnamany üýtgetmek ýa-da ýatyrmak barada ylalaşyga gelmedik mahalynda, şeýle hem jogap alynmadyk wagtynda olaryň arasyndaky jedel teklibi iberen tarapyň arzasy boýunça hojalyk sudy tarapyndan çözülýär.

Eger kärhana we gurama beýleki tarapa şertnamanyň proýektini ibermäge borçly bolup, bu borjy ýerine ýetirmedik bolsa, şertnama baglaşmak hakyndaky talaplary häzirki ulanylyp gelinýän kanunlara laýyklykda gyzyklanýan tarap berýär.

62-nji madda. Jedeli suddan ozal düzgünleşdirmegiň möhletleriniň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Jedelleri suddan ozal düzgünleşdirmek barada şu Kodeksiň 58, 59, 61-nji maddalarynda göz önünde tutulan möhletleriň bozulanlygy üçin Türkmenistanyň hojalyk sudlary hojalyk jedellerini çözenlerinde, düzgüniň bozulmagyna ýol beren kärhanalardan we guramalardan hak isleginiň bahasynyň iki prosentini, ýöne 100 manatdan az bolmadyk we 2000 manatdan köp bolmadyk möçberde býujete girdeji edip töletdirmäge haky bardyr.

VIII bab. Hak islegini bildirmek we jedeller boýunça iş ýöretmegi gozgamak

63-nji madda. Özara gatnaşyklary suddan öň düzgünleşdirmek barada çäre görmek

Şu Kodeksiň 56-61-nji maddalaryna laýyklykda özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek barada taraplar çäre görenden soň, diňe şundan soň jedel hojalyk sudunyň çözmegine berlip bilner.

Prokuroryň arzasy boýunça ýa-da hojalyk sudunyň inisiatiwasy boýunça işler ýokarda gerkezilen çärelere garamazdan gozgalýar.

Taraplaryň özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek barada çäre görendiklerine-görmändiklerine garamazdan, üçünji taraplar işe girişýär ýa-da işe gatnaşmaga çekilýär.

64-nji madda. Hak isleýiş arzasynyň formasy we mazmuny

Hak isleýiş arzasy hojalyk suduna ýazmaça görnüşde berilýär hem-de oňa arzany hojalyk suduna iberyän kärhananyň, guramanyň ýolbaşçysy ýa onuň orunbasary ýa-da prokuror ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

Hak isleýiş arzasynda şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) taraplaryň ady; olaryň poçta adresi;
- 2) eger hak islegi pul bahasyna degişli bolsa, onuň bahasy;
- 3) hak isleýiş talabyna esas bolup hyzmat edýän ýagdaýlar hem-de arzada beýan edilen ýagdaýlary tassyklaýan subutnamalar, töledilýän ýa-da oňa garşy çykylýan summanyň esaslandyrylan hasaby; hak isleginiň haýsy kanun esasynda bildirilýänligi;
- 4) jogap berijileriň her biri bilen özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek barada görülen çäreler hakyndaky maglumatlar;
- 5) hak isleýiş talaby; eger hak islegi birnäçe jogap berijä bildirilen bolsa - şolaryň her biri baradaky talap;
- 6) arzanyň ýanyna goşulýan dokumentleriň we beýleki subutnamalaryň sanawy.

Jedeli dogry çözmek üçin başga maglumatlar hem zerur bolsa, onda hak isleýiş arzasynda şolar hem görkezilip bilner.

65-nji madda. Hak isleginiň bahasy

Hak isleginiň bahasy aşakdaky ýaly kesgitlenýär:

pul töletdirip almak hakyndaky hak islegleri boýunça - töletdirilýän summadan ýa-da jedelsiz (aksentsiz) suratda töletdirilýän ispolnitel dokument ýa gaýry dokument boýunça garşy çykylýan summadan ugur alnyp;

eýeçilik hukugy hakyndaky hem-de emlägi talap edip almak hakyndaky hak islegleri boýunça - şol emlägiň gymmatyndan ugur alnyp.

Hak isleginiň bahasyna hak isleýiş arzasynda görkezilen temmi pulunyň (jerimäniň, penýanyň) summasy hem goşulýar, eger olar görkezilmedik bolsa, onda şol summany sudýa kesgitleýär.

Birnäçe özbaşdak talaplardan ybarat bolan hak isleginiň bahasy ähli talaplaryň summasy bilen kesgitlenýär.

Daşary ýurt walýutasynda bildirilen hak isleginiň bahasy SSSR Döwlet banky tarapyndan bellenen tertipde daşary ýurt walýutalaryna garanda manadyň kommersiýa kursy boýunça kesgitlenýär.

Hak isleginiň bahasy nädogry görkezilen mahalynda ony sudýa kesgitleýär.

66-njy madda. Hak isleýiş arzasynyň ýanyna goşulýan dokumentler

Hak isleýiş arzasyna şu aşakdakylary tassyklaýan dokumentler goşulýar:

1) jogap berijileriň her biri bilen özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek barada çäre görülmegini;

2) jogap berijä hak isleýiş arzasynyň kopiýasyny we onuň ýanyna goşulan dokumentleriň iberilmegini;

3) bellenen tertipde we möçberde döwlet pajynyň tölenendigini;

4) hak isleýiş talaplary üçin esas bolup durýan ýagdaýlar.

Normativ häsiýetde bolmadyk akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arzanyň ýanyna şol garşy çykylyan aktyň kopiýasy ýa-da şondan tassyklanan göçürme hem goşulýar.

Şertnama baglaşmaga mejbur etmek hakyndaky arzanyň ýanyna şertnamanyň proyektini goşulýar.

67-nji madda. Hak isleýiş arzasynyň we onuň ýanyna goşulýan dokumentleriň kopiýalaryny ibermek

Arza beriji hak islegi bildirende, şeýle hem hojalyk sudy tarapyndan beýleki hak isleýjiniň ýa-da jogap berijiniň işine çekilende, ol taraplara hak isleýiş arzasynyň hem-de onuň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýalaryny (eger bular taraplarda ýok bolsa) ibermäge borçludyr.

68-nji madda. Birnäçe hak isleýiş talaplaryny birikdirmek we bölüşdirmek

Bir sany hak isleýiş arzasynda birnäçe talap biri-birine birikdirilip bilner (eger olar özleriniň ýüze çykyş esaslary ýa-da berlen subutnamalar boýunça biri-biri bilen baglanyşykly bolsa).

Sudýanyň birmeňzeş birnäçe hak isleýiş arzalaryny hem-de şol bir taraplaryň gatnaşýan işlerini bir işe birleşdirmäge haky bardyr, bu barada bolsa iş gozgamak hakyndaky kesgitlemede ýa-da çözgütde görkezilýär.

Hak isleýiş arzasyny kabul eden sudýanyň birikdirilen talaplardan birini ýa-da birnäçesini aýratyn iş ýöredilmegine aýryp biler - eger ol talaplara aýratynlykda garalmagyny maksada laýyk diýip hasap edýän bolsa.

69-njy madda. Hak isleýiş arzasy baradaky seslenme (otzyw)

Jogap beriji iş gozgalýandygy hakyndaky kesgitlemäni alandan soň baş günden gijä galman, hojalyk suduna hak isleýiş arzasy baradaky seslenmesini hem-de hak islegine garşy bildirilýän närazylygy tassyklaýan ähli dokumentleri iberýär.

Hak isleýjä, beýleki jogap berijilere, şeýle hem sud işine gatnaşýan prokurora bolsa seslenmäniň (otzywyň) kopiýasy iberilýär.

Seslenmä kärhananyň, guramanyň ýolbaşçysy ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

Seslenmede şu aşakdakylar görkezilýär:

- 1) hak isleýşiniň ady we işiň ýa-da hak isleýiş arzasynyň nomeri;
- 2) ykrar edilen summanyň möçberi we hasaby, eger şol summa geçirilen bolsa - degişli tabşyrykdan göçürmäniň nomeri we senesi (şeýle halatda seslenmäniň ýanyna töleg tabşyrygy we ony bank edarasynyň ýerine ýetirmek üçin kabul edip alan subutnamasy goşulýar);
- 3) kanuna salgylanmak arkaly hak isleginiň talabyny doly ýa-da kem-käsleýin ret etmegiň delilleri, şeýle hem hak isleýiş talabynyň ret edilmegini esaslandyryan subutnamalar;
- 4) seslenmäniň ýanyna goşulýan dokumentleriň we beýleki subutnamalaryň sanawy (şol sanda hem seslenmäniň hem-de onuň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýalarynyň hak isleýjä, beýleki jogap berijilere, prokurora iberilendigi hakyndaky dokumentler).

70-nji madda. Garşylyklaýyn hak islegini bildirmek

Jogap berijiniň jedel barada karar kabul edilmezinden ozal, ilki başky bildirilen hak islegi bilen bile çözmek üçin, hak isleýjä garşylyklaýyn hak islegini bildirmäge haky bardyr. Garşylyklaýyn hak islegi ilki başky hak islegi bilen baglanyşykly bolmalydyr.

Garşylyklaýyn hak islegi hak islegini bildirmek hakyndaky umumy kadalar boýunça bildirilmelidir.

71-nji madda. Hak isleýiş arzasyny kabul etmekden ýüz döndermek

Sudýa şu aşakdaky halatlarda hak isleýiş arzasyny kabul etmekden ýüz döndereýär:

- 1) eger arza hojalyk sudunyň seretmegine degişli däl bolsa;
- 2) eger hojalyk jedellerini çözüýän organyň iş ýöretmeginde hut şol taraplaryň arasynda bolan, hut şol bir zat hakynda, hut şol bir esaslar boýunça jedel baradaky iş bar bolsa ýa-da şol organlaryň karary bar bolsa;
- 3) eger hak islegi häzirki ulanylýan kanunlara laýyklykda şeýle jedel boýunça jogap beriji bolup bilmeýän kärhanalara, guramalara bildirilen bolsa;
- 4) eger şol jedeli bitaraplar sudunyň çözmeginde bermek hakynda taraplar ylalaşyk baglaşan bolsalar.

Iş ýöretmegi gozgamakdan ýüz döndermek hakynda kesgitleme çykarylýar, ol bolsa arza gelip gowşandan soň baş günden gijä galynman taraplara, işe gatnaşýan prokurora iberilýär.

Iş ýöretmegi gozgamakdan ýüz döndermek hakynda çykarylyp, arza berijä iberilýän kesgitlemäniň ýanyna hak isleýiş materiallary goşulýar.

Iş ýöretmegi gozgamakdan ýüz döndermek hakyndaky kesgitlemä gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner. Şol kesgitleme ýatyrylan mahalynda hak isleýiş arzasy hojalyk suduna ilkibaşda ýüz tutulan gün berlen hasap edilýär.

72-nji madda. Hak isleýiş arzasyny gaýtarmak

Sudýa şu aşakdaky halatlarda hak isleýiş arzasyny we onuň ýanyna goşulan dokumentleri seretmän yzyna gaýtarýar:

1) eger hak isleýiş arzasyna oňa gol çekmäge hukugy bolmadyk adam ýa-da wezipe ýagdaýy görkezilmedik adam gol çeken bolsa;

2) eger hak isleýiş arzasynda taraplaryň ady, olaryň poçta adresi gerkezilmedik bolsa;

3) şertnama baglaşylanda ýüze çykýan hojalyk jedellerinden başga halatlarda, eger bellenen tertipde we möçberde döwlet pajyny töländiginiň subutnamalary berilmedik bolsa;

4) eger hak isleýiş talaplaryny birikdirmek kadalary bozulan bolsa ýa-da bir sany hak isleýiş arzasynda bir ýa-da birnäçe jogap berijilere bildirilýän birnäçe talaplar birikdirilen bolsa, ýagny şol talaplar özleriniň ýüze çykyş esaslary ýa-da berlen subutnamalary boýunça biri-biri bilen baglanyşykly däl bolsa;

5) eger hak isleýiş arzasynyň we onuň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýalarynyň jogap berijä iberilendiginiň subutnamalary berilmedik bolsa;

6) eger özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek barada çäre görlendiginiň subutnamalary berilmedik bolsa;

7) bergi kanunlara laýyklykda bankyň üsti bilen alynmaly bolanda jogap berijiden bergini almak üçin bank edarasyna ýüz tutulandygynyň subutnamalary berilmedik bolsa;

8) eger iş ýöretmegi gozgamak hakynda kesgitleme çykarmazdan ozal hak isleýjiden jedeli düzgünleşdirmek hakynda arza gelip gowşan bolsa.

Hak isleýiş arzasyny sudýa arza gowşandan soň baş günden gijä galman gaýtaryp berýär.

Hak isleýiş arzasynyň yzyna gaýtarylmagy ýol berlen düzgün bozmalar düzedilenden soň umumy tertipde şeýle arza bilen hojalyk suduna ikinji gezek ýüz tutulmagyna päsgel bermeýär.

73-nji madda. Iş ýöretmegi gozgamak

Sudýa hak isleýiş arzasyny kabul edenden soň baş günün içinde iş ýöretmegi gozgamak hakynda kesgitleme çykaryp, ony taraplara, işe gatnaşýan prokurora

iberýär, şol kesgitlemede bolsa hak isleýiş arzasynyň kabul edilendigi, işe hojalyk sudunyň mejlisinde garamagyň bellendigi, onuň haçan we haýsy ýerde geçiriljekdigi, işi mejlisde çözmek üçin taýýarlamak baradaky zerur hereketler görkezilýär.

Kesgitleme özlerinden dokumentler, maglumatlar we netijeler talap edilýän beýleki kärhanalara hem-de guramalara hem iberilýär ýa-da olaryň wezipeli adamlary hojalyk suduna çagyrylýar.

Sudýanyň kärhanalar we guramalar tarapyndan döwletiň beýleki kärhanalaryň we guramalaryň hukuklarynyň hem-de kanuny bähbitleriniň bozulandygy hakyndaky maglumatlar bar bolan mahalynda hojalyk sudunyň ygtyýarlarynyňçäklerinde öz inisiatiwasy boýunça iş gozgamaga haky bardyr.

Kärhanalar we guramalar hojalyk sudunyň talap etmegine görä, oňa iş ýöretmegi gozgamak üçin zerur bolan goşmaça materiallary şol talapnamany alandan soň baş günden gijä galman iberýärler.

Iş ýöretmegi gozgamak hakyndaky kesgitleme şu Kodeksiň 88-nji maddasynyň talaplarynyň berjaý edilmegi arkaly çykarylýar. Kesgitlemede iş haýsy maglumatlaryň esasynda gozgalýan bolsa, şol maglumatlar we düzgün bozmanyň düýp mazmuny hem görkezilýär.

74-nji madda. Sudýanyň işe mejlisde seretmek üçin materiallary taýýarlamak barada edýän hereketleri

Hojalyk jedelini dogry we öz wagtynda çözmek üçin sudýa işe mejlisde seretmek üçin materiallary taýýarlamak barada şu aşakdaky hereketleri edýär:

1) hak isleýji tarapyndan görkezilmedik kärhanalary we guramalary işe taraplar hökmünde gatnaşdyrmak hakyndaky meseläni çözüär;

2) özara gatnaşyklary suddan ozal düzgünleşdirmek hakyndaky tekliplere özlerine iberilmedik kärhanalary we guramalary jogap berijileri hataryndan aýyrýar;

3) taraplary, beýleki kärhanalary, guramalary we olaryň wezipeli adamlaryny belli bir hereketleri etmäge (çykarylan hasaplary barlamaga, subutnamalary öz ýerleşýän ýerinde gözden geçirmäge we ş.m.) borçly edýär;

4) taraplardan, beýleki kärhanalardan, guramalardan jedeli çözmek üçin zerur bolan maglumatlary we netijeleri (zaklýuçeniýeleri) talap edip alýar;

5) ekspertiza bellemek hakyndaky meseläni çözüär;

6) ýazmaça we zat subutnamalaryny olaryň ýerleşýän ýerinde gözden geçirýär hem-de barlag edýär;

7) taraplaryň wekilleriniň hojalyk sudunyň mejlisine gelmegini hökmany ýa-da hökmany däl diýip hasap etmek hakyndaky meseläni çözüär;

8) işiň asyl mazmuny boýunça düşündiriş berer ýaly wezipeli adamlary we beýleki adamlary çagyrmak hakyndaky meseläni çözüär;

- 9) mejlisiň nirede geçiriljekdigi hakyndaky meseläni çözüär;
- 10) jedeliň dogry we öz wagtynda çözülmegini üpjün etmäge gönükdirilen beýleki hereketleri edýär;
- 11) sud tabşyryklaryny beýleki sudlara iberýär.

75-nji madda. Hak islegini üpjün etmek

Hojalyk sudy taraplaryň, işe gatnaşýan prokuroryň arzasyna görä ýa-da öz inisiatiwasy boýunça hak islegini üpjün etmek barada çäre görmäge haklydyr. Eger şeýle çäreleriň görülmezligi çözgüdiň ýerine ýetirilmegini kynlaşdyryp ýa-da ony ýerine ýetirmez ýaly edip biljek bolsa, onda hak isleginiň üpjün edilmegine ýol berilýär.

Hak islegini üpjün etmek çäreleri aşakdakylar bolup biler:

- 1) jogap berijä degişli bolan emlägi ýa-da puly gozgamasyz etmek;
- 2) jogap berijiniň belli bir hereketleri etmegini gadagan etmek;
- 3) beýleki adamlaryň jedel bildirilýän zada degişli hereketleri etmeklerini gadagan etmek;
- 4) jedelsiz (aksentsiz) suratda töleg töletdirilýän ilpolnitel liste ýa-da başga dokumente hak isleýjiniň garşy çykmagy boýunça töleg töletdirmegi togtatmak.

Hak islegini üpjün etmek hakynda kesgitleme çykarylýar.

Hak islegiliň üpjün edilmegini ýatyrnak hakyndaky mesele işe seredýän hojalyk sudy çözüär, şunda bu barada çözgütde ýa-da kesgitlemede görkezilýär.

Şu maddanyň 2-nji we 3-nji punktlarynda göz önünde tutulan talaplar bozulanda kärhanalar we guramalar suduň çykaran kesgitlemesine görä, şu Kodeksiň 85-nji maddasynda göz önünde tutulan jerimäniň salynmagyna sezewar edilýär.

Zyýan ýetirilen mahalynda ýetirilen zyýany döwlet töleýär.

IX bap. Hojalyk jedellerini çözmek

76-njy madda. Hojalyk jedellerini çözmegiň möhletleri

Jedeller hak isleýiş arzasynyň hojalyk suduna gowşan gününden ýa-da hojalyk sudunyň inisiatiwasy bilen iş ýöretmegiň gozgalan gününden beýläk bir aý möhletiň içinde çözülmelidir.

Şertnamalar ýerine ýetirilende we başga esaslara görä ýüze çykýan jedellere seredilende, olara eger taraplardan biri Çet Demirgazyk raýonlarynda ýa-da Çet Demirgazyk raýonlary bilen deňleşdirilen ýerlerde ýerleşýän bolsa, iki aýdan gijä galynman seredilýär.

Aýratyn halatlarda hojalyk sudunyň başlygynyň ýa-da onuň orunbasarynyň jedele seretmegiň möhletini uzaltmaga haky bardyr, ýöne ol alty aýdan köp bolmaly däldir.

77-nji madda. Mejlisi alyp barmagyň tertibi

Hojalyk jedellerine hojalyk sudy mejlisde bir ýa-da üç sudýadan ybarat seredýär, munda taraplaryň wekilleri hem gatnaşýar.

Mejlisi alyp barmagyň tertibini şol mejlisde başlyklyk edýän sudýa kesgitleýär. Sudýa suduň sostawyny ygylan edýär, sud işine gatnaşýanlaryň hukugyny we borçlaryny olara düşündirýär hem-de olaryň öz hukuklaryny amala aşyrmagyna ýardam edýär.

Mejlisde hak isleýjiniň we jogap berijiniň wekilleri, ekspert hem-de mejlise gatnaşýanlar we beýleki adamlar diňlenilýär.

Sudýa hojalyk jedeline seretmek üçin zerur bolan subutnamalary görkezmek üçin her bir tarapa deň we doly mümkinçilik bermelidir.

Sudýa taraplaryň arasynda ylalaşyk gazanylmagyna ýardam edýär.

78-nji madda. Hak isleýiş arzasy ýa-da sudýanyň talap edip alan materiallary barada seslenme bildirilmedik mahalynda, şeýle hem taraplaryň wekilleri gatnaşmadyk mahalynda hojalyk jedelini çözmek

Hak isleýiş arzasynda ýa-da sudýanyň talap edip alan materiallaryna seslenme bildirilmedik mahalynda iş ondaky bar bolan materiallar esasynda çözülip bilner.

Hojalyk sudunyň mejlisine taraplaryň wekilleri gelmedik mahalynda jedel olarsyz çözülip bilner eger sudýanyň pikirine görä, olaryň gelmezligi jedeliň çözülmegine päsgel bermeýän bolsa hem-de tarapyň wekiliniň gatnaşmazlygynda jedeliň çözülmegine şol tarapyň ýazmaça garşylygy ýok bolsa.

79-njy madda. Hojalyk jedellerini gös-göni kärhanada ýa-da guramada çözmek

Hojalyk sudunyň jedeli gös-göni kärhananyň ýa-da guramanyň özünde çözmäge haky bardyr.

Kärhanalaryň we guramalaryň ýolbaşçylary şeýle halatda hojalyk sudunyň mejlisiniň geçirilmegi üçin zerur şertleri döretmäge borçludylar.

80-nji madda. Işni diňlenilmegini gaýra goýmak

Hojalyk sudunyň işi şol mejlisde çözülip bilinmejek bolsa, onuň diňlenilmegini gaýra goýmaga haky bardyr.

Indiki mejlisiň haçan we nirede geçiriljekdigini taraplara sudýa öz kesgitlemesi bilen ýa-da başga bir ýazmaça dokument bilen mälim edýär.

Aýratyn çylşyrymly jedeller çözülende sudýanyň mejlisde üç günden artyk bolmadyk möhlet bilen arakesme yglan etmäge haky bardyr, munuň özi soňra çözgütde görkezilmelidir.

Işin seredilmegini gaýra goýmak hakyndaky kesgitlemede şu Kodeksde göz önünde tutulan jerime töletdirmek hakyndaky mesele çözülip bilner.

81-nji madda. İş ýöretmegiň togtadylmagy we oňa täzeden başlanmagy

Hojalyk sudy bu işi onuň bilen baglanyşykly başga işiň hojalyk jedellerini çözüň organ tarapyndan ýa-da degişli mesele ygtyýarly organlar tarapyndan çözülyänçä, garamak mümkin bolmadyk wagtynda şol işi ýöretmegi togtatýar.

Hojalyk sudunyň ekspertiza bellenýän halatlarynda ýa-da derňew organlaryna materiallar iberilýän halatlarynda taraplaryň haýyşy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy boýunça işi ýöretmegi togtatmaga haky bardyr.

Hojalyk sudy işiň togtadylmagyna getiren ýagdaýlar aradan aýrylandan soň iş ýöretmegi täzeden başlaýar.

Işin ýöredilmegini togtatmak we oňa täzeden başlamak hakynda kesgitleme çykarylýar.

Işin ýöredilmegini togtatmak hakyndaky kesgitleme gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner.

82-nji madda. İş ýöretmegi bes etmek

Hojalyk sudy şu aşakdaky halatlarda iş ýöretmegi bes edýär:

- 1) eger iş Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň çözmegine degişli däl bolsa;
- 2) eger şol bir zat hakda we şol bir esaslar boýunça şol bir taraplaryň arasyndaky jedeller boýunça hojalyk jedellerini çözüň organyň çözgüdi bar bolsa;
- 3) eger arza beriji jogap beriji bilen özara gatnaşyklaryny suddan ön düzgünleşdirmek üçin çäre görmedik bolsa hem-de şeýle düzgünleşdirmek mümkinçiligi ýitirilen bolsa;
- 4) eger hak isleýji hak isleginden ýüz dönderen bolsa we onuň şol ýüz döndermesini sud kabul eden bolsa;
- 5) eger taraplar sud mejlisi başlanmazdan ozal barlyşykly ylalaşyk baglaşan bolsalar we ony sud tassyklan bolsa;
- 6) eger şol jedeli bitaraplar sudunyň çözmegine bermek barada taraplaryň arasynda şertnama baglaşylan bolsa;

7) eger iş boýunça taraplar bolup durýan kärhana ýa-da gurama hukuk oruntatarsyz ýatyrylan bolsa.

Iş ýöretmek bes edilen mahalynda şol bir taraplaryň arasyndaky, şol bir zat hakynda we şol bir esaslar boýunça jedel barada hojalyk suduna ýüz tutulmagyna ýol berilmeýär.

Iş ýöretmegi bes etmek hakynda kesgitleme çykarylyp, onda sud çykadjylaryny taraplaryň arasynda paýlamak hakyndaky, býujetden döwlet pajyny yzyna gaýtarmak hakyndaky, şeýle hem şu Kodeksiň 85-nji maddasynyň 5-nji punktunda göz önünde tutulan jerimäni töletdirmek hakyndaky meseleler çözülip bilner.

Iş ýöretmegi bes etmek hakyndaky kesgitlemä taraplaryň biriniň haýyşyna görä, gözegçilik tertibinde täzedan seredilip bilner.

83-nji madda. Hak islegini seretmän galdyrmak

Hojalyk sudy hak islegine aşakdaky halatlarda seretmän galdyrýar:

1) eger hojalyk jedellerini çözüän organyň iş ýöretmeginde şol bir taraplaryň arasyndaky, şol bir zat boýunça we şol bir esaslar boýunça jedel baradaky iş bar bolsa;

2) eger arza beriji jogap berijidäki algysyny kanuna görä bankyň üstünden almaly bolanda, ony almak üçin banka ýüz tutmadyk bolsa;

3) eger hojalyk sudy jedeli çözmek üçin zerur bolan materiallary talap edende, olary hak isleýji esasly sebäbi bolmazdan bermän bolsa;

4) eger arza beriji jogap beriji bilen özara gatnaşyklaryny suddan ozal düzgünleşdirmek üçin çäre görmedik hem-de şol gatnaşyklary düzgünleşdirmek mümkinçiligi ýitirilen bolsa.

Hak islegini seretmän galdyrmak hakynda kesgitleme çykarylyp, onda sud çykadjylaryny taraplaryň arasynda paýlamak hakyndaky, býujetden döwlet pajyny yzyna gaýtarmak hakyndaky, şeýle hem şu Kodeksiň 85-nji maddasynda göz önünde tutulan jerimäni töletdirmek hakyndaky meseleler çözülip bilner. Hak islegini seretmän galdyrmak hakyndaky kesgitlemä gözegçilik tertibinde täzedan seredilip bilner.

Hak islegini seretmän galdyrmak üçin esas bolup hyzmat eden ýagdaýlar aradan aýrylandan soň hak isleýjiniň hojalyk suduna umumy tertipde hak islegi bilen täzedan ýüz tutmaga haky bardyr.

84-nji madda. Çözgüt kabul etmek

Jedel düýp mazmuny boýunça hak islegini kanagatlandyrmak, hak islegini kanagatlandyrmakdan doly ýa-da kem-käseýin ýüz döndermek baradaky jedel çözüleninde hojalyk sudy çözgüt kabul edýär.

Çözügüt mejlisde taraplaryň wekilleriniň gatnaşmagynda işiň ähli ýagdaýlarynyň ara alnyp maslahatlaşmagynyň netijeleri boýunça kabul edilýär.

Çözügüt taraplaryň arasynda gellen ylalaşyk nazara alnyp (eger ol kanuna, hakyky ýagdaýlara we işiň materiallaryna ters gelmeýän bolsa) kabul edilýär.

Jedel birnäçe sudýa tarapyndan çözülende sudýalaryň sesleriniň köplügi bilen kabul edilýär.

Aýratyn halatlarda aýratyn çylşyrymly işler barada çözügiň kabul edilmegi baş günden artyk bolmadyk möhlete gaýra goýlup bilner.

Çözügüt ýazmaça görnüşde beýan edilýär we oňa mejlisde başlyklyk edýän sudýa gol çekýär, eger-de jedeli birnäçe sudýa çözüän bolsa, onda mejlise gatnaşýan sudýalaryň hemmesi gol çekýär. Çözügüt bilen ylalaşmaýan sudýa öz pikirini ýazmaça görnüşde beýan edip biler, ol bolsa soňra işiň ýanyna goşulýar.

85-nji madda. Hojalyk sudunyň çözügüt kabul edilende hukuklary

Hojalyk sudy kanuna ters gelýän şertnamany doly ýa-da belli bir derejede hakyky däl diýip ykrar edýär, şeýle hem talaplar döwlet organynyň ýa-da başga organyň kanunlara laýyk gelmeýän aktyna esaslanan bolsa, taraplaryň şeýle talaplaryny kanagatlandyрмаýar.

Jedel barada çözügüt kabul edilende hojalyk sudunyň aşakdakylara haky bardyr:

1) hak işleýiş talaplarynyň çäklerinden çykmaga - eger munuň özi kärhanalaryň we guramalaryň hukuklaryny hem-de kanuny bähbitlerini goramak üçin zerur bolsa;

2) eger hak işleýji sanksiýalar hakynda talap bildirmedik bolsa ýa-da jogap berijiniň jogapkärçiligini kemeltmeýän derejede kanunyň bozulmagyna ýol beren bolsa, töletdirilip alynýan temmi puluny (jerimäni, penýany) doly ýa-da kem-käsleýin derejede ýerli býujete girdeji edip geçirmäge;

3) aýratyn ýagdaýlarda borçnamany bozan tarapdan töletdirilip alynmaly temmi pulunyň (jerimäni, penýany) möçberini kemeltmäge;

4) çözügiň ýerine ýetirilmeli möhletini gaýra süýşürmäge we bölekler bölmege;

5) bildirilen nägilelige, hak işleýiş arzasyna edilen seslenmä ýa-da hojalyk sudunyň talap edip alan materiallaryna bellenen möhletde jogabyň iberilmänligi üçin, şeýle hem hojalyk sudy tarapyndan tarapyň üstüne ýüklenen hereketleri ýerine ýetirmekden boýun gaçyrylanlygy üçin, günäkär tarapdan 500 manada çenli jerime alyp, ony ýerli býujetiň girdejisine geçirmäge haky bardyr.

86-njy madda. Çözügiň mazmuny

Hojalyk sudunyň çözügi giriş, beýan ediş, delillendiriş we netije çykaryş (rezolýusiýa) böleklerinden ybaratdyr, şunda:

1) giriş bölümünde hojalyk sudunyň ady, işiň nomeri, çözgüdiň kabul edilen günü, taraplaryň ady, hak isleginiň bahasy, sudýanyň (sudýalaryň), prokuroryň familiýasy, taraplaryň wekilleriniň hem-de işiň seredilmegine gatnaşýan beýleki adamlaryň familiýasy we olaryň eýeleýän wezipeleri görkezilýär. Hojalyk jedeli kärhanada ýa-da guramada çözülen wagtynda ol hem çözgüdiň giriş bölümünde görkezilýär;

2) beýan ediş bölümünde hak isleýjiniň talaplary, hak isleýiş arzasyna edilen seslenmäniň, taraplaryň we olaryň wekilleriniň, jedeliň seredilmegine gatnaşýan beýleki adamlaryň arzalarynyň, düşündirişleriniň gysgaça beýany, hojalyk sudunyňgeçiren hereketleriniň (subutnamalary gözden geçirmek we barlamak hem-de materiallary gös-göni olaryň öz ýerinde tanyşmak) beýany görkezilýär;

3) delillendiriş bölümünde işiň hojalyk sudy tarapyndan anyklanan ýagdaýlary; jedeliň ýüze çykmagynyň sebäpleri; çözgüt çykarmak üçin esas edilip alnan subutnamalar; eger taraplar ylalaşyga gelen bolsalar, şol ýazmaça ylalaşygyňmazmuny; hojalyk sudunyň taraplaryň haýyşlaryny we subutnamalaryny ret eden delilleri; şertnamanyň şertleri barada olaryň teklipleri ýa-da talaplaryň ylalaşygy; hojalyk sudunyň çözgüt kabul edende gollanan kanunlary görkezilýär:

4) netije çykaryş (rezolýusiýa) bölümünde hak islegini kanagatlandyrmak hakyndaky ýa-da hak islegini doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrmakdan ýüz döndermek hakyndaky her bir bildirilen talap boýunça gelnen netije görkezilmelidir. Hojalyk sudunyň çykaran netijesi haýsydyr bir ahwalatyň gelip ýetmegine ýa-da gelip ýetmezligine bagly (şertli çözgüt) bolmaly däl.

Hak islegi kanagatlandyrylanda çözgüdiň netije çykaryş bölümünde aşakdakylar görkezilýär:

jedel haýsy tarapyň peýdasyna çözülen bolsa, şol tarapyň ady hem-de pul tutulyp alynmaly edilen ýa-da belli bir hereketleri ýerine ýetirmäge borçly edilen tarapyň ady, şol hereketleri ýerine ýetirmegiň möhleti, şeýle hem çözgüdiň ýerine ýetirilmeli möhleti gaýra süýşürilende ýa-da bölekler bölünende pul tölegini tölemegiň möhleti;

tölenilmeli puluň (maddy gymmatlyklar üçin işleriň we hyzmatlaryň ýerine ýetirilenligi üçin edilen berginiň, temmi töleginiň, jerimäniň penýanyň we çekilen zyýanlaryň şeýle hem şu Kodeksiň 85-nji maddasynda göz önünde tutulan jerimeleriň) möçberi;

pul tutulyp alynýan sçýotuň ady;

berilmeli edilen emlägiň ady we onuň ýerleşýän ýeri (emlägiň berilmegi hakyndaky jedel boýunça);

jedelsiz (aksentsiz) suratda töleg töletdirmek baradaky ispolnitel dokumentiň ýa-da başga dokumentiň ady, nomeri we senesi, şeýle dokument ýerine ýetirmäge degişli däl diýlip hasap edilende hasapdan aýyrmaga degişli bolmadyk pul summasy.

Şertnama baglaşylanda ýa-da üýtgedilende ýüze çykan jedel barada çözgüdiň netije çykaryş böleginde şertnamanyň her bir jedelli şerti baradaky çözgüt görkezilýär, şertnama baglaşmaga mejbur edilmegi hakyndaky jedel barada bolsa taraplar haýsy şert bilen şertnama baglaşmaga borçly bolsalar, şol şertler görkezilmelidir.

Çözgüdiň netije çykaryş böleginde şertnama kanunlara ters gelen mahalynda, onuň doly ýa-da kem-käsleýin derejede hakyky däl diýlip hasap edilendigi görkezilýär.

Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza kanagatlandyrylanda, çözgüdiň netije çykaryş böleginde şol aktyň we ony çykaran organyň ady, aktyň nomeri, onuň çykarylan güni görkezilýär, aktyň doly ýa-da kem-käsleýin (hut näçe derejede) hakyky däl diýlip hasap edilendigi, arza kanagatlandyrylmadyk mahalynda bolsa arza berijiniň akty hakyky däl diýip hasap etmek barada bildiren talabynyň kanagatlandyrylmandygy görkezilýär.

Eger hojalyk sudunyň mejlisinde şol seredilýän jedel barada taraplaryň wekilleri kanunlara, hakyky ýagdaýlara we materiallara laýyk gelýän ylalaşyga gelen bolsalar, sudýa çözgüdiň netije çykaryş böleginde gelnen şol ylalaşygyň şertleri beýan edilýär.

Çözgüdiň netije çykaryş böleginde sud çykdaýylaryny taraplaryň arasynda paýlamak hakynda, döwlet pajyny býujetden yzyna almak hakynda aýdylýar.

Işe hak isleýjileriň we jogap berijileriň birnäçesi gatnaşýan wagtynda şolaryň her biri barada jedeliň nähili çözüldigi çözgütde görkezilýär.

Ilkibaşky we garşylyklaýyn hak isleglerine seredilende, çözgütde şolaryň her biriniň çözülişiniň netijeleri görkezilýär.

87-nji madda. Çözgüdi yglan etmek

Kabul edilen çözgüdi sudýa işe seredilip gutarylandan soň yglan edýär. Sudýanyň çözgüdiň diňe netije çykaryş (rezolýusiýa) bölegini yglan etmäge haky bardyr.

Taraplara çykarylan çözgüde gözegçilik etmek tertibinde täzeden seretmek hakynda arza bermegiň tertibi düşündirilýär.

88-nji madda. Kesgitleme çykarmak we onuň mazmuny

Eger jedel düýp mazmuny boýunça çözülmeyän bolsa (işe seretmegi gaýra süýşürmek, iş ýöretmegi togtatmak, bes etmek we ş.m.) hojalyk sudy kesgitleme çykarýar.

Hojalyk sudunyň kesgitlemesinde aşakdakylar görkezilýär:

1) hojalyk sudunyň ady, işiň nomeri we kesgitlemäniň çykarylan güni, taraplaryň ady, hak isleginiň bahasy, hak isleýjiniň bildirýän talaby, sudýanyň (sudýalaryň), taraplaryň wekilleriniň hem-de işiň çözülmegine gatnaşýan beýleki adamlaryň familiýalary, olaryň eýeleýän wezipesi;

2) jedeliň düýp mazmunynyň gysgaça beýany ýa-da kesgitleme çykarmak üçin esas bolan meseläniň mazmuny;

3) kanunlara salgylanmak arkaly kesgitleme çykarmagyň delilleri;

4) seredilýän mesele barada gelneden netije;

5) taraplaryň beýleki kärhanalaryň, guramalaryň we wezipeli adamlaryň hojalyk sudy tarapyndan bellenen möhletde etmeli hereketleri.

89-njy madda. Çözümleri we kesgitlemeleri ibermek

Çözümler we kesgitlemeler çykarylan gününden beýläk ýedi günün içinde taraplara iberilýär ýa-da olaryň wekillerine gowşurylýar.

90-njy madda. Hususy kesgitleme

Jedel çözümlende kärhananyň ýa-da guramanyň, döwlet organynyň ýa-da başga organyň işinde kanunyň bozulandygy ýüze çykarylan mahalynda hojalyk sudunyň hususy kesgitleme çykarmaga haky bardyr.

Hususy kesgitleme degişli kärhanalara ýa-da guramalara, döwlet organlaryna we başga organlara, wezipeli adamlara iberilýär.

Hususy kesgitleme boýunça bir aýdan gijä galynman çäre görülmelidir we onuň netijeleri hakynda hususy kesgitlemäni çykaran hojalyk suduna habar berilmelidir.

91-nji madda. Goşmaça çözgüt

Hojalyk sudy taraplaryň arzasyna görä ýa-da öz inisiatiwasy bilen aşakdaky halatlarda goşmaça çözgüt çykarmaga haklydyr:

1) eger hak isleýiş arzasynda beýan edilen haýsydyr bir talap boýunça çözgüt kabul edilmedik bolsa;

2) eger sud çykadajylary hakyndaky mesele çözülmedik bolsa.

92-nji madda. Çözümlere we kesgitlemelere täzeden seretmek

Sudýa çözgüdiň ýa-da kesgitlemäniň jerime töletdirip almak barada şu Kodeksiň 80-nji maddasynda hem-de 85-nji maddasynyň ikinji bölegindäki 5-nji punktunda göz önünde tutulan bölegine täzeden seretmäge haklydyr.

Çözgüde ýa-da kesgitlemä täzeden seretmek hakyndaky arzany tarap çözgüt kabul edilenden ýa-da kesgitleme çykarylandan soň bir aýdan gijä galman berip biler.

Täzeden seretmegiň netijeleri barada on günün içinde degişli çözgüt ýa-da kesgitleme çykarylýar, oňa bolsa gözegçilik etmek tertibinde täzeden seredilip bilner.

93-nji madda. Çözgütde goýberilen nädogrulyklary we arifmetiki ýalňyşlyklary düzetmek hem-de çözgütleri düşündirmek

Sudýa taraplaryň arzasyna görä ýa-da öz inisiatiwasy bilen çözgütde goýberilen nädogrulyklary ýa-da arifmetiki ýalňyşlyklary çözgüdiň düýp mazmunyna degmän düzetmäge, şeýle hem sud çykdaýylaryny paýlamak hakyndaky meseläni goşmaça çözmäge haklydyr-eger bu mesele hojalyk sudy tarapyndan çözülmän galan bolsa.

Çözgüdiň düşnüksiz ýerleri bar bolanda sudýa tarapyň beren arzasy boýunça çözgüdi düşündirmäge haklydyr, şunda çözgüdiň düýp mazmuny üýtgedilmeli däl.

Nädogrulyklary ýa-da arifmetiki ýalňyşlyklary düzetmek hakynda, şeýle hem çözgüdi düşündirmek hakynda kesgitleme çykarylýar, sud çykdaýylaryny paýlamak hakynda çözgüt kabul edilýär.

X bap. Döwlet organlarynyň we başga organlaryň normativ häsiýetde bolmadyk aktlaryny doly ýa-da kem-käsleýin hakyky däl diýip hasap etmek hakynda kärhanalaryň hem-de guramalaryň beren arzalaryna seretmek

94-nji madda. Normativ häsiýetde bolmadyk aktlary hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arzalaryň kimiň seretmegine degişlidigi

Döwlet dolandyryş organlarynyň we başga organlaryň normativ häsiýetde bolmadyk, kanunlaryň talaplary bozulyp çykarylan ýa-da özleriniň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini bozýan aktlaryny hakyky däl diýip hasap etmek barada kärhanalaryň beren arzalaryna şeýle akty çykaran organyň ýerleşýän ýerindäki hojalyk sudy seredýär.

Şunda respublikan tabynlygyndaky organlaryň aktlaryny hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arzalara degişli suratda Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudy, ýerli tabynlygyndaky organlaryň aktlaryny hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arzalara bolsa oblast hojalyk sudlary seredýärler.

Has ýokary derejede durýan organyň çykaran akty bilen baglanyşykly çykarylan akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza hojalyk sudy

tarapyndan ilki başky akty çykaran organ ýaly hut şol tabynlylyk tertibinde seredilýär.

95-nji madda. Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza

Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza ýazmaça görnüşde hojalyk suduna berilýär we oňa kärhananyň ýa-da guramanyň ýolbaşçysy gol çekýär.

Arza berlende kärhana bu arzanyň kopiýasyny şol garşy çykylyan akty çykaran organa iberýär.

Arzada şol garşy çykylyan akt bilen kanunyň anyk haýsy talabynyň bozulandygy ýa-da garşy çykylyan şol aktyň hut haýsy böleginiň şony çykaran organyň ygtyýaryna laýyk gelmeýändigini gerkezilmelidir.

Arzanyň ýanyna şol garşy çykylyan aktyň kopiýasy ýa-da şondan tassyklanylýp alnan göçürme hem-de beýleki zerur dokumentler goşulýar.

96-njy madda. Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza seretmek

Kärhananyň akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arzasyna Türkmenistan SSR-niň Ýokary hojalyk sudunyň Başlygy ýa-da onuň orunbasarlary, oblast hojalyk sudlarynyň başlyklary şol arza gowşandan soň 15 günün içinde seredýärler.

97-nji madda. Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza seredilmeginiň netijeleri barada karar kabul etmek

Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza seredilmeginiň netijeleri barada suduň başlygy ýa-da onuň orunbasary delillendirilen karar çykarýar, şol karar bolsa kabul edilenden soň derrew güýje girýär.

Karar kabul edilenden soň üç günden gijä galynman, ol arza beren kärhana hem-de şol garşy çykylyan akty çykaran organa iberilýär.

98-nji madda. Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza seredilmeginiň netijeleri barada kabul edilen karar hakda şikaýat etmek

Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza seredilmeginiň netijeleri barada kabul edilen karar hakda şol karary kabul eden hojalyk sudunyň üsti bilen Türkmenistanyň Ýokary hojalyk suduna bir aýyň içinde şikaýat edilip bilner, şol karary kabul eden hojalyk sudy şikaýaty özünde bar bolan materiallar bilen bilelikde şol şikaýat gowşandan soň üç günden gijä galman ibermäge borçludur.

Hojalyk suduna şikaýatyň berilmegi bilen bir wagtda onuň kopiýasy beýleki tarapa iberilýär.

Şikaýata düýp mazmuny boýunça seretmäge ygtyýary bolan hojalyk sudy şol şikaýat barada onuň gowşan gününden beýläk 15 günün içinde delillendirilen karar kabul etmäge borçludyr.

99-njy madda. Akty hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza seredilmeginiň netijeleri barada kabul edilen çözgüt hakda edilen şikaýat barasynda karar kabul etmek

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň çözgüt hakda edilen şikaýat barasynda kabul eden karary gutarnyklydyr we ol kabul edilenden soň derrew güýje girýär hem-de taraplara, şeýle hem öz çykaran çözgüdi barada şikaýat edilen hojalyk suduna kararyň kabul edilen gününüň ertesi iberilýär.

XI bap. Gözegçilik tertibinde çözgütlere täzeden seretmek

100-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza bilen hojalyk suduna ýüz tutmak hem-de protest bildirmek hukugy

Tarapyň çözgüde gözegçilik tertibinde täzeden seretmek hakyndaky arza bilen hojalyk suduna ýüz tutmaga haky bardyr.

Türkmenistanyň Prokurory, oblastyň, Aşgabat şäheriniň, şäherleriň we raýonlaryň prokurorlary ýa-da olaryň işe gatnaşýan orunbasarlary çözgüt barada protest bildirmäge haklydyrlar.

101-nji madda. Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň inisiatiwasy bilen gözegçilik tertibinde çözgütlere täzeden seredilmegi

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň çözgütleriniň kanunylygyna gözegçilik etmek baradaky kollegiýanyň öz inisiatiwasy bilen Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň hem-de oblast hojalyk sudlarynyň hojalyk jedellerini çözmek baradaky kollegiýasynyň sudýalary tarapyndan kabul edilen çözgütlere täzeden seretmäge haky bardyr.

Oblast hojalyk sudunyň başlygy ýa-da onuň orunbasary öz inisiatiwasy bilen, şol suda çözülen jedeller baradaky çözgütlere täzeden seretmäge haklydyr.

102-nji madda. Hojalyk sudlarynyň gözegçilik tertibinde çözgütlere täzeden seretmek baradaky ygtyýarlary

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň Plenumy Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň Başlygynyň ýa-da Türkmenistanyň Baş prokurorynyň Türkmenistanyň hojalyk sudlarynyň sud aktlaryna garşylyknamasy boýunça işlere gözegçilik tertibinde "Türkmenistanyň hojalyk sudlary hakyndaky" Türkmenistanyň Kanunynyň 20-nji maddasynda bellenilen tertipde garaýar.

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň çözgütleriniň kanunylygyna gözegçilik etmek baradaky kollegiýa Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň sudýalarynyň çözen jeddeleri baradaky çözgütlerine gözegçilik tertibinde täzeden seredýär, oblast hojalyk sudlarynyň gözegçilik tertibinde kabul eden çözgütlerine täzeden seredýär.

Oblast hojalyk sudunyň başlygy ýa-da onuň orunbasary şol suduň çözen jeddeleri baradaky çözgütlerine gözegçilik tertibinde täzeden seredýär.

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň Plenumynyň işler boýunça gözegçilik tertibinde kabul eden çözgüdi gutarnyklydyr we ol şikaýat edilip bilinmez.

(1999-njy ýylyň 15-nji aprelindäki Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1999 ý., № 1, 4-nji madda).

103-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgütlere täzeden seredýän suduň sostawy

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudy çözgütlere gözegçilik tertibinde kollegial esasyda täzeden seredýär, ýagny Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň Başlygyndan ýa-da onuň orunbasaryndan hem-de çözgütleriň kanunylygyna gözegçilik etmek baradaky kollegiýany iki sudýasyndan ýa-da şol kollegiýanyň üç sudýasyndan ybarat sostawda seredýär. Çözgütlere täzeden seretmegiň netijeleri baradaky çözgüt sesleriň köplügi bilen kabul edilýär.

Oblast hojalyk sudunyň gözegçilik tertibinde çözgütlere täzeden seretmek işini bu suduň başlygy ýa-da onuň orunbasary amala aşyrýar.

104-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arzanyň we prokuroryň protestiniň formasy hem-de mazmuny

Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza we prokuroryň protesti ýazmaça görnüşde berilýär, onda çözgüdi kabul eden organyň ady, işiň nomeri, çözgüdiň kabul edilen günü, taraplaryň ady, hak isleginiň bahasy, arza berijiniň ýa-da prokuroryň bildirýän talaby, şeýle hem kanunlara salgylanmak esasynda çözgüde gözegçilik tertibinde täzeden seretmek hakyndaky meseläni goýmak üçin hyzmat eden esas hem-de işiň materiallary görkezilmelidir.

Arza kärhananyň guramanyň ýolbaşçysy ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

105-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arzany we prokuroryň protestini bermegiň tertibi

Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza we prokuroryň protesti çözgüdi kabul eden hojalyk suduna iberilýär.

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudy arzada ýa-da protestde täzeden seretmek barada gerkezilen işi oblast sudundan talap edip alýar. İş Türkmenistanyň Ýokary hojalyk suduna şol talap gowşandan soň baş günün içinde iberilmelidir.

Arzanyň ýanyna arzanyň kopiýasynyň iberilendigini hem-de döwlet pajynyň tölenendigini subut edýän dokumentler goşulýar. Prokuroryň protestiniň ýanyna protestiň kopiýasynyň iberilendigini tassyklaýan dokumentler goşulýar.

Çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arzanyň berilmegi hem-de prokuroryň protest bildirmegi çözgüdiň ýerine ýetirilmegini togtatmaýar.

Hojalyk sudy tarapyň, işe gatnaşýan prokuroryň haýyşy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy bilen gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky işiň ýöredilmegi tamamlanýança, çözgüdiň ýerine ýetirilmegini togtatmaga haklydyr.

106-njy madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arzany bermegiň we prokuroryň protest bildirmeginiň möhleti

Çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza hem-de şol arza boýunça prokuroryň iş ýöretmegi gozgamak üçin bildiren protesti çözgüt kabul edilenden soň bir aýdan gijä galynman berilýär (bildirilýär).

(1999-njy ýylyň 15-nji aprelindäki Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1999 ý., № 1, 4-nji madda).

107-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza we prokuroryň protestine seslenme (otzyw).

Tarap gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakynda hojalyk suduna berlen arzanyň ýa-da prokuroryň protestiniň kopiýasyny alandan soň baş günden gije galman, öz seslenmesini hojalyk suduna, beýleki taraplara we işe gatnaşýan prokurora ibermäge haklydyr.

Seslenmä kärhananyň, guramanyň ýolbaşçysy ýa-da onuň orunbasary gol çekýär.

108-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arzany we prokuroryň protestini yzyna gaýtarmak

Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza we prokuroryň protesti aşakdaky halatlarda seretmek üçin kabul edilýär hem-de olar yzyna gaýtarylýar:

1) eger arza ýa-da proteste şolara gol çekmäge hukugy bolmadyk adam ýa-da wezipe ýagdaýy görkezilmedik adam gol çeken bolsa;

2) eger arzanyň ýanyna onuň kopiýasynyň taraplara we hak isleýiş arzasyny iberen prokurora iberilendiginiň, protestde, ýanyna bolsa onuň kopiýasynyň taraplara iberilendiginiň subutnamalary goşulmadyk bolsa;

3) eger arza ýa-da prokuroryň şol arza boýunça iş gozgan protesti ony bermek üçin bellenen möhlet geçirilip berlen bolsa, özem şol möhletniň dikeldilmegi barada haýyş edilmedik bolsa.

4) eger arzanyň ýanyna bellenen tertipde we möçberde döwlet pajynyň tölenendigini tassyklaýan dokumentler goşulmadyk bolsa.

Arza we proteste berlen seslenme hakyndaky dokumenti hojalyk sudy kararyň kabul edilmeginden ozal alan mahalynda hem şol arza we protest yzyna gaýtarylýar.

Eger hojalyk sudy arza we protest bermegiň möhleti ýerlikli sebäplere görä geçirilipdir diýip hasap etse, onda ol arza ýa-da protest berlen möhletini dikeldip biler.

(1999-njy ýylyň 15-nji aprelindäki Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1999 ý., № 1, 4-nji madda).

109-njy madda. Çözgüde täzeden seretmek baradaky mejlisiň haçan we nirede geçiriljekdigini mälim etmek

Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek işi sud mejlisinde geçirilýär. Onuň haçan we nirede geçiriljekdigi hakynda taraplara we işe gatnaşýan prokurora ýazmaça mälim edilýär.

110-njy madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmegiň möhleti

Türkmenistanyň Ýokary hojalyk sudunyň ýa-da oblast hojalyk sudunyň kabul eden çözgüdine arza ýa-da protest gowşandan soň bir aýdan gijä galynman täzeden seredilýär.

Oblast hojalyk sudunyň çözgüdine Türkmenistanyň hojalyk suduna iş gowşandan soň bir aýdan gijä galynman täzeden seredilýär.

111-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seredilende hojalyk sudlarynyň ygtyýarlary

Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmegiň netijeleri boýunça hojalyk sudunyň aşakdakylara haky bardyr:

çözüdi üýtgetmän galdyrmaga;
çözüdi üýtgetmäge;
çözüdi ýatymaga we täze çözgüt kabul etmäge ýa-da işi täzeden seretmäge bermäge, ýa iş ýöretmegi bes etmäge, ýa-da hak islegini seretmän galdyrmaga.
Arzada ýa-da protestde beýan edilen delilleriň nähilidigine garamazdan, çözüde doly möçberde täzeden seredilýär.
Hojalyk sudy gözegçilik tertibinde çözüde täzeden seredende jeddeleri çözmek barada hojalyk suduna berlen hukuklardan peýdalanýar.
Mundan başga-da hojalyk sudunyň gözegçilik tertibinde işiň ýöredilmegi tamamlanýança, çözüdiň ýerine ýetirilmegini togtatmaga haky bardyr.

112-nji madda. Çözüdi üýtgetmek ýa-da ýatymak üçin esaslar

Çözüdi üýtgetmek ýa-da ýatymak üçin şu aşakdakylar esas bolup bilýär:

- 1) iş üçin ähmiýeti bolan ýagdaýlaryň ýeterlik derejede aýdyňlaşdyrylmazlygy;
- 2) iş üçin ähmiýeti bolan, hojalyk sudy bolsa anyklykanyň diýip hasap edýän ýagdaýlaryň subut edilmezligi;
- 3) çözgütde beýan edilen netijeleriň işiň ýagdaýlaryna laýyk gelmezligi;
- 4) material ýa-da prosessual hukugyň kadalarynyň bozulmagy ýa-da nädogry ulanylmagy.

Prosessual hukugyň kadalarynyň bozulmagy ýa-da nädogry ulanylmagy çözüdi üýtgetmek ýa-da ýatymak üçin esas hasaplanýar - eger şu düzgün bozmanyň özi nädogry çözüdiň kabul edilmegine getiren bolsa ýa-da getirip biljek bolsa.

113-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözüde täzeden seretmek hakynda karar

Çözüde täzeden seretmegiň netijeleri boýunça delillendirilen karar kabul edilýär, oňa bolsa şol çözüde täzeden sereden hojalyk sudunyň sostawy gol çekýär.

Çözüde täzeden seretmek hakyndaky kararda aşakdakylar görkezilýär:

- 1) hojalyk sudunyň ady, işiň nomeri we kararyň kabul edilen güni, taraplaryň arza beren tarapyň ady, protest bildiren prokuror, karar kabul eden hojalyk sudunyň sostawy, hojalyk sudunda düşündiriş beren adamlar (olaryň eýeleýän wezipeleri hem görkezilýär);
- 2) şikáyat edilýän çözüdi kabul eden hojalyk sudunyň ady, işiň nomeri, çözüdiň kabul edilen güni, sudýalaryň familiýasy;
- 3) şikáyat edilýän çözüdiň düýp mazmunynyň gysgaça beýany;
- 4) çözüde täzeden seretmek hakyndaky meseläni goýmak üçin hyzmat eden esaslar, arza ýa-da proteste bildirilen seslenmede (otzywda) beýan edilen deliller;

5) kanunlara we işiň materiallaryna salgylanmak arkaly karar kabul etmek üçin esas bolýan deliller;

6) çözgüde täzeden seretmek hakyndaky arza ýa-da proteste seredilmeginiň jemleri barada gelnen netije;

7) çözgüt ýatyrylanda ýa-da iş täzeden seretmäge berlende taraplaryň we sudýanyň (sudýalaryň) ýerine ýetirmeli bolan hereketleri.

114-nji madda. Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky kararda görkezilen görkezmeleriň hökmanylygy

Gözegçilik tertibinde çözgüde täzeden seretmek hakyndaky kararda görkezilen görkezmeler işe täzeden seredilende hojalyk sudy üçin hökmanydyr. Kararda ol ýa beýleki subutnamanyň dogrudygyny ýa-da nädogrudygyny hakyndaky subutnamalaryň biriniň beýlekisine garanda artykmaçlyklarynyň bardygyny hakyndaky görkezmeler, beýan edilip, şeýle hem hojalyk jedeli täzeden çözülende nähili çözgüdiň kabul edilmelidigi görkezilip bilinmez.

115-nji madda. Çözgütlere täzeden seretmek hakyndaky kararlary gerek ýerine ibermek

Çözgütlere täzeden seretmek hakyndaky kararlary taraplara, hak islegini bildiren ýa-da protest bildiren prokurora, şeýle hem çözgüt kabul eden hojalyk suduna ýedi günün içinde iberilýär.

116-njy madda. Gözegçilik tertibinde kesgitlemelere täzeden seretmek

Kesgitlemelere şu Kodeksde göz önünde tutulan halatlarda gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner.

XII bap. Täze ýüze çykyan ýagdaýlar boýunça hojalyk sudunyň çözgütlerine täzeden seretmek

117-nji madda. Çözgüde täzeden seretmek üçin esaslar

İşiň düýp mazmunyna täsir edýän, özem öň arza berijä mälim bolmadyk we mälim bolup-da bilmejek ýagdaýlaryň täzeden ýüze çykmagy hojalyk sudunyň kabul eden çözgüdine täzeden seretmek üçin esas bolup hyzmat edýär.

118-nji madda. Arza bermegiň tertibi we möhleti

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözüde täzeden seretmek hakyndaky arza hojalyk suduna şol çözüde täzeden seretmek üçin esas bolup hyzmat edýän ýagdaýlaryň anyklanan gününden beýläk bir aýdan gijä galynman berilýär.

Arza beriji arzanyň we onuň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýasyny beýleki tarapa ibermäge borçludyr.

Arzanyň ýanyna arzanyň kopiýasynyň beýleki tarapa iberilendigini hem-de döwlet pajynyň tölenendigini tassyklaýan dokumentler goşulýar.

Arza bellenen möhlet geçenden soň berlen mahalynda ýa-da arzanyň we onuň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýalarynyň beýleki tarapa iberilendiginiň ýa-da döwlet pajynyň tölenendiginiň subutnamalary berilmedik mahalynda, arza seretmek üçin kabul edilmeyär we ol arza berijä gaýtarylyp berilýär.

(1999-njy ýylyň 15-nji aprelindäki Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1999 ý., № 1, 4-nji madda).

119-njy madda. Çözüde täzeden seretmek

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözüde täzeden seretmek işi şu Kodeksiň 76-93, 100-116-njy maddalarynda bellenen tertipde geçirilýär.

Çözüde, kesgitlemä, karara täzeden seredilmeginiň netijeleri boýunça çözügüt çykarylýar.

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözüde täzeden seretmek hakyndaky arza gelip gowşan mahalynda hojalyk sudunyň çözüde täzeden seredilip gutarylýança (eger ilki başky çözügüt ýerine ýetirilmedik bolsa) çözüdiň ýerine ýetirilmegini togtatmaga haky bardyr.

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözüde täzeden seredilmeginiň netijeleri barada kabul edilen çözüde şu Kodeksiň 76-93-nji maddalaryna laýyklykda gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner.

XIII bap. Çözügütleri ýerine ýetirmek

120-nji madda. Hojalyk sudunyň buýruklary we olary ýerine ýetirmek üçin ibermek

Hojalyk sudlarynyň çözügütleri Türkmenistan SSR-niň kanunlaryna laýyklykda hojalyk sudunyň berýän buýrugy esasynda ýerine ýetirilýär. Buýruk ýerine ýetirilýän (ispolnitel) dokumentdir we ol çözügüt bilen bir wagtda iberilýär.

Pul töleglerini töletdirmek baradaky buýruklar töleg töletdirip alyjylara berilýär ýa-da ony hojalyk sudy zakaz hat ýa bahasy görkezilen hat bilen iberýär, töleg býujetiň girdejisine töletdirilip alnanda bolsa ýerli maliýe organlaryna iberilýär hem-de bellenen tertipde bank edarasynyň üsti bilen ýerine ýetirilýär. Beýleki buýruklar sud ispolnitelleri tarapyndan ýerine ýetirilýär.

Ilkibaşky we garşylykly hak islegleri doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrylan mahalynda töleg töletdirmek baradaky buýruklar her hak islegi boýunça aýratyn berilýär.

121-nji madda. Buýrugyň mazmuny

Hojalyk sudunyň buýrugynda aşakdakylar görkezilmelidir :

1) buýruk berlen işiň nomeri, çözgüdiň çykarylan güni, buýrugyň berlen güni we onuň güýjüniň ýöreyiş möhleti;

2) çözgüdiň netije çykaryş (rezolýutiw) bölegi.

Eger çözgüt kabul edilende ýerine ýetirmegiň möhletiniň gaýra süýşürilýändigini ýa-da bölekler bölünýändigini bellenen bolsa, onda buýrukda onuň güýje giriş möhletiniň haýsy wagtdan başlanýandygyny görkezilýär.

Sud ispolniteli tarapyndan ýerine ýetirilmeli bolan ýa-da maliýe organyna iberilýän buýrukda bergidaryň adresi hem görkezilýär.

Buýruga sudýa gol çekýär we hojalyk sudunyň möhri basylýar.

122-nji madda. Buýrugy ýerine ýetirmek üçin talap bildirmegiň möhleti

Töleg töletdirip alyja berlen buýruk çözgüdiň kabul edilen gününden ýa-da çözgüdi ýerine ýetirmegiň gaýra süýşürilen ýa-da bölekler bölünen möhletiniň gutaran gününden beýläk ýa-da ýerine ýetirmek barada talap bildirmek üçin bellenen möhletiň geçirilen wagtyňy dikeltmek hakyndaky kesgitlemäniň çykarylan gününden beýläk üç aýdan gijä galynman ýerine ýetirmek barada talap bildirilip bilner.

Eger ýerine ýetirilmegi şol möhlete laýyk togtadylan bolsa, onda şol wagtda bu möhlete girizilmeýär.

Eger bank edarasynyň ýa-da sud ispolniteliniň buýrugy ýerine ýetirmäge mümkinçiligi bolmadyk bolsa, şol sebäpli hem ol ýerine ýetirilmän yzyna gaýtarylan bolsa, onda buýrugy ýerine ýetirmek üçin talap bildirmegiň täze üç aýlyk möhleti onuň yzyna gaýtarylan gününden hasaplanýar.

Buýrugy ýerine ýetirmek talabynyň bildirilmegi bilen çözgüdi ýerine ýetirmek möhletiniň arasy kesilýär.

123-nji madda. Çözgüdiň ýerine ýetirilmezligi üçin jogapkärçilik

Hojalyk sudunyň pul tölegini töletdirmek hakyndaky çözgüdiniň buýrugy ýerine ýetirmek üçin talap bildirilen organ tarapyndan ýerine ýetirilmänligi üçin oňa tarapyň arzasy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy bilen töledilip alynmaly puluň 5 prosentini möçberinde jerime salynýar. Jerime ýerli býujete girdeji edilip geçirilýär.

Jerime salmak hakynda kesgitleme çykarylýar. Özüne jerime salnan organ kesgitlemäniň kanunylygyny we esaslydygyny barlamak hakynda arza bilen ýüz tutmaga haklydyr.

Hojalyk sudunyň kesgitlemesiniň ýerine ýetirilmänligi üçin, şol çözgüdi ýerine ýetirmäge borçly bolan wezipeli adam umumy suduň çözgüdiniň ýerine ýetirilmezligi üçin kanunda bellenen jogapkärçiligi çekýär.

124-nji madda. Buýrugyň nusgasyny (dublikatyny) bermek

Buýruk ýitirilen mahalynda hojalyk sudy onuň nusgasyny berip biler, ýagny töleg töletdirip alyjy bu barada buýrugy ýerine ýetirmek talabyny bildirmek üçin bellenen möhlet geçmezden ozal arza bilen ýüz tutan bolsa berlip bilner.

Buýrugyň nusgasynyň berilmegi hakyndaky arzanyň ýanyna aşakdakylar goşulmalydyr:

buýrugyň ýitirilendigi hakynda bank edarasynyň, sud ispolniteliniň, aragatnaşyk organynyň beren sprawkasy ýa-da buýrugyň ýitirilendigi we ýerine ýetirmek üçin onuň talap edilmändigi hakynda kärhananyň, guramanyň beren sprawkasy.

Kärhananyň, guramanyň sprawkasyna şol kärhananyň, guramanyň ýolbaşçysy ýa-da onuň orunbasary we baş (uly) buhgalteri gol çekýär.

125-nji madda. Çözgüdi ýerine ýetirmek möhletini gaýra süýşürmek ýa-da böleklere bölmek, çözgüdi ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmek

Hojalyk sudy tarapyň beren arzasyna görä ýa-da öz inisiatiwasy bilen buýrugy ýerine ýetirmek talabyny bildirmek üçin bellenen möhlet geçmezden ozal çözgüdi ýerine ýetirmek möhletini gaýra süýşürmäge ýa-da böleklere bölmäge, ony ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmäge haklydyr.

Çözgüdi ýerine ýetirmek möhleti gaýra süýşürilen ýa-da böleklere bölünen mahalynda hojalyk sudy hak islegini üpjün etmek barada şu Kodeksiň 75-nji maddasynda göz önünde tutulan tertipde çäre görüp biler.

Çözgüdi ýerine ýetirmek möhletini gaýra süýşürmek ýa-da böleklere bölmek, ony ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmek ýa-da arzany kanagatlandyрман galdyrmak hakynda kesgitleme çykarylýar, bu kesgitlemä bolsa gözegçilik tertibinde täzeden seredilip bilner. Zerur bolan mahalynda kesgitleme bergidaryň bolýan ýerindäki bank edarasyna iberilýär.

126-njy madda. Çözgüdiň ýerine ýetirilmegini üýtgetmek, çözgüt boýunça tölegi töletdirmegi bes etmek

Eger ýerine ýetirilen çözgüt üýtgedilen ýa-da ýatyrylan bolsa we hak islegini doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrmazlyk hakynda täze çözgüt kabul edilen bolsa, ýa-da işiň ýöredilmegi bes edilen bolsa ýa hak islegi seredilmän galdyrylan bolsa, onda degişli bölegi üýtgedilen ýa-da ýatyrylan çözgüt esasynda beýleki tarapyň haýryna töledilip alnan tölegleriň hemmesi degişli tarapa gaýtarylyp berilýär.

Töledilip alnan puly, emlägi ýa-da onuň gymmatyny yzyna gaýtarmak barada hojalyk sudy kärhananyň, guramanyň arzasyna görä buýruk berýär. Arzanyň ýanyna ozalky kabul edilen çäzgüdiň ýerine ýetirilendigini tassyk edýän dokument goşulýar.

Eger ýerine ýetirilmedik çözgüt üýtgedilen ýa-da ýatyrylan bolsa we hak islegini doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrmazlyk hakynda täze çözgüt kabul edilen bolsa ýa-da işiň ýöredilmegi bes edilen bolsa ýa hak islegi seredilmän galdyrylan bolsa onda hojalyk sudy degişli bölegi üýtgedilen ýa-da ýatyrylan çözgüt esasynda tölegiň töletdirilmegini doly ýa-da kem-käsleýin bes etmek hakynda çözgüt çykarýar.

127-nji madda. Hojalyk sudunyň çözgütleriniň ýerine ýetirilmezligi üçin jogapkärçilik

Hojalyk sudunyň çözgütlerini ýerine ýetirmek borjy öz üstlerine ýüklenen organ hojalyk sudunyň şol çözgütlerini ýerine ýetirmedik wagtynda hojalyk sudunyň 5000 manada çenli jerime salmaga haky bardyr.

Türkmenistanyň Prezidenti

S.Nyýazow

Aşgabat şäheri.

1991-nji ýylyň 12-nji noýabry.

№ 591-XII.